

ในเรื่องมหาชาติคำหลวง พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญบารมีครบถ้วนทั้ง 10 ประการ
ดังนี้

1. ทานบารมี พระองค์ทรงบริจาคทรัพย์ ช้างทรง ม้าทรง ราชรถ พรากุมาห์ทั้งสองและพระนางมหัรี
2. ศีลบารมี พระองค์ทรงรักษาศีลอย่างเคร่งครัดอยู่ที่เขางกูในระหว่างที่ถูกเนรเทศออกจากพระนคร
3. เนاخ้มบารมี พระองค์ทรงครองเศเบ็นนกับวชอยู่ที่เขางกู
4. บัญญาบารมี พระองค์ทรงบำเพ็ญภวานามัยบัญญา สำรวมใจตั้งความปรารถนาเพื่อพระโพธิญาณ
5. วิริยบารมี พระองค์ทรงพาไปเมียในการปฏิบัติธรรมมิได้ย่อท้อเลย
6. สัจจะบารมี พระองค์ทรงรักษาสัจจะให้แก่ชูชากว่า จะพระราชทานสองกุมา แม้เมื่อสองกุมาหลบหนีไป พระองค์ก็ทรงสามารถเรียกพาสองกุมา回来ได้ด้วยพระบัญญาชีคุณ
7. ขันติบารมี พระองค์ทรงลำบากพระทัยมาก ขณะประทับอยู่ที่เขางกู มิได้ทรงยืนย่อในการบำเพ็ญภวานามัยเมื่อชูชากะเมียนตีสองกุมาเรณพะพระพักตร์ แม้จะทรงโศกเศร้าพระทัย แต่ก็ทรงขึ้นไว้ด้วยพระขันติบารมี
8. เมตตามารมี พระองค์ทรงทราบว่า ชูชากมีความลำบากยากเข็ญอย่างจะได้สองกุมาไปช่วยเหลือ ก็ทรงบริจาคสองกุมาด้วยเต็มพระทัย
9. อุเบกขานบารมี พระองค์ทรงเห็นสองกุมาได้รับทุกข์ทรมานที่ชูชากเมียนตี ก็ทรงวางอุเบกขາ เพราะสองกุามรมีได้เป็นสิทธิ์ของพระองค์ เนื่องจากทรงยกให้ชูชากไปแล้ว
10. อธิษฐานบารมี พระองค์ทรงตั้งพระทัยมั่นที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อสำเร็จพระสัมร็จพระโพธิญาณในอนาคต แม้จะมีอุปสรรคใด ๆ พระองค์ก็มิได้ทรงย่อท้อพระทัยเลย

ลักษณะสำคัญในมหาชาติคำหลวง

1. ใช้คำภาษาบาลีมาก แปลเป็นภาษาไทยน้อย เข้าใจเรื่องราวได้ยาก
2. ใช้ตัวสะกดคำไทยแบบโบราณ อ่านและเข้าใจยาก

3. มีคำภาษาเขมร พม่า ปะปนอยู่ด้วย
4. มีคำประพันธ์ทุกชนิด คือ โคลง จันทร์ กາພຍ กาลอน และ ร່າຍ
5. สะท้อนภาษาชีวิตของชาวกรุงศรีอยุธยาตอนต้นได้ดี

2. ກາພຍົມຫາชาຕີ

หนังสือກາພຍົມຫາชาຕີ ສມເດືຈການພະຍາດຳຮຽນຮານຸກາພໄດ້ປະທານຄໍາອິນຍາຍໄວ້ໃນເຮືອງหนังສຶກພາບຍົມຫາชาຕີກັນທີສັກນຽມວ່າ “ເນື່ອໃນແຜ່ນດິນສົມເດືຈພະເຈົ້າທຽງ-ຮຽນຊົ່ງເສວຍຮາຍໝື່ອບື້ຂາລ ຈັກວັດກ ຈຸລສັກຮາຊ 964 ພ.ສ. 2145 ໄດ້ໂປຣດໃຫ້ແຕ່ງหนัง-ສຶອມຫາชาຕີຄໍາຫລວງ ທີ່ກຳລ່າໄວ້ໃນหนังສຶກພາບຄວາດຕັ້ງນີ້ ລ້າທາກວ່າຜູ້ແຕ່ງหนังສຶກພະຍາຍາມໄດ້ຫລັງເຂົ້າເຮືອງແຕ່ງหนังສຶອມຫາชาຕີຄໍາຫລວງແຜ່ນດິນສົມເດືຈພະບຽນໄຕຣໂລກ-ນາດມາລັງພົດຮັກລ ກີບແລວ່າ ເນື່ອແຜ່ນດິນສົມເດືຈພະເຈົ້າທຽງຮຽນນັ້ນ ໂປຣດໃຫ້ແຕ່ງหนังສຶອມຫາชาຕີຄໍາຫລວງອີກຮັງໜຶ່ງຊື່ເຊື້ອໄດ້ ໂດຍທາງສັນນິຍູ້ນາວ່າ ຈຳດັ່ງແປລກກັນ ບໍ່ໄດ້ ເວັບໄວ້ ດ້ວຍແຕ່ກ່ອນນາຍັງໄໝພບหนังສຶອມຫາชาຕີຄໍາຫລວງຈົບນີ້ແຕ່ງຮັງແຜ່ນດິນສົມເດືຈພະເຈົ້າທຽງຮຽນ ເນື່ອມາເວົວ ຖ້າ ນີ້ຫອພະສຸດວິຊາຢາານໄດ້หนังສຶອມຫາชาຕີກັນທຸກມາຈົບນີ້ ຢ່າງຮັງຮັກລ ທີ່ ເຮີກໃນຕັ້ນຈົບນີ້ວ່າ “ກາພຍົມຫາປະບວບ” ມາກັນທີ່ນີ້ ສຳນວນແຕ່ງຮັງກົງເກົ່າແລເບີນສຳນວນດີ ແຕ່ງຝຶກກັນຫາชาຕີຄໍາຫລວງຮັງແຜ່ນດິນສົມເດືຈພະບຽນໄຕຣໂລກນາຄ ທີ່ຂໍ້າຍຄວາມກາຍາໄທ ໄນສັບວຽກກັນຄາຖາກາຍາມຄຣ”²⁸

ທີ່ເຮີກວ່າກາພຍົມຫາชาຕີ ເພຣະເຫດວ່າຫອສຸດວິຊາຢາານໄດ້ຕັ້ນຈົບນີ້ໃນหนังສຶອມຫາชาຕີຈົບນີ້ຫລວງມາ 3 ກັນທີ່ ສຳນວນແຕ່ງດີແລະເບີນສຳນວນແຕ່ງຮັງກົງເກົ່າ ຕັ້ນຈົບນີ້ທີ່ 3 ກັນທີ່ມີໜີ້ອົກພົມນຳຫນ້າ ຄື້ອງ ກາພຍົມປະເວສນ ກາພຍົມກຸມາ ກາພຍົມສັກນຽມ ຈຶ່ງເຮີກຂໍ້ວ່າ “ກາພຍົມຫາชาຕີ” ຕາມຕັ້ນຈົບນີ້

ກາພຍົມຫາชาຕີໃນສັນພະເຈົ້າທຽງຮຽນ ຄົງມີຄຽນທີ່ 13 ກັນທີ່ ບໍ່ຈົບນີ້ໃນຫອສຸດແຫ່ງຫາຕົມື່ເຫີ່ງ 3 ກັນທີ່ດັ່ງກ່າວແລ້ວ ສັນນິຍູ້ນາວ່າຄົງສູງຫາຍໄປເນື່ອຮັງກົງຄຣ-ອຍຸຮຍາແຕກ ຕ່ອນມີຜູ້ແຕ່ງໆຫາชาຕີລອນເກສນ໌ນາກຂັ້ນຈົນຄຽນ 13 ກັນທີ່

²⁸ ກຣມສົດປາກ, ກາພຍົມຫາປາດ (ກຽງເທັບ ຊ. ກລັງວິທາ, 2507), ນ້າ 88-89.

จุดมุ่งหมายของการแต่งกা�พย์มหากาติ คือ เพื่อให้พระเกศน์ให้สับปุรุษฟัง สับปุรุษเมื่อฟังแล้วเข้าใจเนื้อร้องง่ายขึ้น ไม่ใช่แต่งขึ้นเพื่อใช้สดอย่างมหาติคำหลวง ลักษณะการแต่งกা�พย์มหากาตินั้นคือ แปลภาษาพันธุ์เป็นภาษาไทย โดยยกເອົາຄາດາ มาตอนหนึ่ง แล้วแปลเป็นภาษาไทยตอนหนึ่ง ใช้ภาษาบ้านด้วย เป็นกা�พຍ່ภาษาไทยมาก ด้วยลักษณะคำประพันธ์ที่เรียกว่า “ร่ายยาว”

กা�พຍ່มหากาติมีจำนวนและการใช้คำใหม่ ๆ สัน กระทัดรัด ใช้คำบาลีน้อย แปลเป็นกা�พຍ່ภาษาไทยมาก พึ่งไฟเราะและเข้าใจเรื่องราวได้ง่าย ชึ่งแตกต่างจากหนังสือมหาติคำหลวงที่ใช้จำนวนและคำโน้นรวมกันไว้ ใช้ภาษาบาลีมาก แปลเป็นภาษาไทยน้อย อ่านแล้วเข้าใจเรื่องราวยาก

ลักษณะที่ ๔ ไปของกা�พຍ່มหากาติ

๑. กা�พຍ່มหากาติ ใช้คำง่าย กระทัดรัด อ่านเข้าใจง่าย เช่น ตอนกษัตริย์ที่ ๔ เดินทางไปยังเชียงกฎในกা�พຍ່วนพระเวศน์ ดังนี้

“เต จตุตรา ขตุติยา อันว่าพระบรมกษัตริย์ทั้งสี่ศรีสุริยวงศ์ เมื่อเสด็จบนทJar ประสังค์สู่เชียงกฎ นิไดแจ้งทางที่กำหนดคำนิไฟร ด้วยความเข้มใจก็จำเป็น ปิดปะ ทอดพระเนตรเห็นมหาชนอันเดินทางถอยนั่นมา ก็ตรัสสามถึงมราดาเข้า คันธามาน ว่าอาดูรฝูงญาติเราทั้งหลาย เหล่าประชาชนยังรู้แห่งตำบลบรรพตวงกฎศรีมอยู่ ที่แห่งใด ใกล้หรือไกลประการนี้ จงช่วยชี้ให้เรารไป ฝูงประชาชนชวนกันร้องให้กราบทูล ว่า ข้าแต่พระบรมนารถนเรนทร์สูรผู้ทรงศักดิ์ เป็นที่พึงพำนักนี้ทุกฝูงสัตว์กรรมแต่ก่อน ในจังพลดเวียงวังนิเวศน์พระพุทธเจ้าช้า.....²⁹

๒. ใช้คำภาษาบาลีน้อย แปลเป็นภาษาไทยมาก อ่านเข้าใจง่าย เช่น ตอน ชูชอกเข้าไปหาพระเวสสันดรเพื่อขอสองกุมารในกা�พຍ່กุมารบรรพว่า

“ชูโก อันว่าชูชอกอาจารย์ เมื่อต้นจากสิงขรธารข้างเขา เพลาเช้าล้าง หน้าตา ก็ได้เด้าตามมราดาเข้าไป ปางเมื่อพระจอมไตรภูนาวร แสดงคำนิเหนือศิลชา-อาสน์หน้ามุข มีพระกายสุขสมาริมุ่งเมลชม้อยอย่างท่า ว่าյาจกະมานั่นคง พระทัย เrebปลดปลึงเบล็อกราดี ดังรูปคริสต์สุวรรณปฏิมากร ทรงพระอนุสรเกษมสาร์ อยากจะ ทำทานนั่นท่า”³⁰

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

3. มีการใช้คำอุปมาอุปไปยทำให้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น ตอนชูชาบทูลขอสองกุณารเปรียบนำ้พระทัยของพระเวสสันดรเหมือนดังแม่น้ำที่ ในการพย์มารบรรยายว่า

“ยถ้า วาริโหน เมื่อชีชากาจาร্যจะรับพระราชทานทูลขอพระหนอนรินทร์ บันบีเยรสร่วมพระชนน์ ยอดกบุลเป็นอุบายนบำรุงราชศรัทธา ถวายเป็นทางอุปรมานุ-ประไเมย ให้มีมนิกรรมยแล้วไม่โสมนัสครัทธาฯ พระพุทธเจ้าข้าพระองค์ผู้ทรงพระญาณ ยอดกษัตริย์น้ำศาลาสมมุติวิชช์วนนิศรีสรรเพ็ชญ์พุทธังกร อันก่อสร้างให้เสร็จแก่สร้อยสูรภิเศกสมโพธิญาณ ก็สมควรทุกที่ฐานทางพระราชศรัทธา ทั้งพระมหากรุณาธิคุณไม่ เห็นอยู่หน่ายในหมิงชาญผู้ยกไว้.....นีอุปมาเหมือน แม่น้ำที่ อันมีรสวารีทั้งห้าແຕา ถ่องใส่ดังแสงแก้วกมิบุนปาน คลาไหลเป็นท่อราหด ถึง เต็มในตาผึ้งฟูมฟอง ผุดมจذاชาติชมคลาล่องโอลเด่น เกษมสุขอยู่เย็นย่อมอาศัย สรวพจตุบาทคณาอ้ายไหญ์เมื่อยามร้อน ย่อมเชเชซอกชอนชานมาได้ดูดดื่มราสาระงับ หาย ที่ขอบหิวโคเคลื่อนคลายสองบลง ผ้ายมนุษย์คณา้นนีมีประสงคจะเสือกสน บังกิน อาบหาบขนบข้าดสาย ไม่สื้นสุขสบายกับเบิกบานด้วยรสวารี...”³¹

3. สมุทรโมழคำฉันท์

วรรณคดีเรื่องสมุทรโมழคำฉันท์ ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสมอสรา สมัยพระ-นาทสมเด็จพระนงกฤษเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า เป็นยอดแห่งคำฉันท์ ประวัติการแต่งมียาวนานถึง 3 สมัยคือ เริ่มแต่งในรัชสมัยของสมเด็จพระนราやりณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา จบ บริบูรณ์ในรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

สมุทรโมழคำฉันท์นี้มีผู้แต่ง 3 สำนวน คือ

1. สำนวนของมหาราชครุ พระมาชาครุแต่งไม่ทันจบก็ถึงอนิจกรรมเสีย ก่อน แต่งถึงตอนที่พระสมุทรโมழพานางพินทุมดีไปใช้บน ด้วยคำฉันท์ว่า

“พระเสด็จด้วยน้องลีลาศ ลูกาครมอาสา—
นเทพบุตรอันบน”

2. สำนวนของสมเด็จพระนราやりณ์มหาราช พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ไม่ จบก็เส็จสวารคตเสียก่อน พระองค์ทรงเริ่มพระราชนิพนธ์ดำเนินความคืบจากที่พระ- นราชาครุแต่งค้างไว้ ตั้งแต่ขึ้นข้อความว่า

31 เรื่องเกี่ยวกัน, หน้า 46-47

“พิศพระภูมิอา ศรമสถานตระการกล
แกนแก้วตระกลยน— ตประกิตประเกะกัน”

แต่สมเด็จพระนราภิญ์ทรงพระราชินพนธ์ไปค้างอยู่เพียงพิทยาหาร 2 ตนรบกัน ตนหนึ่งแพ้ตกลงไปในสวน ด้วยข้อความว่า

“ตนกุฎายกจะตายผู้เดียวใครจะแลเหลี่ยว
อี้แก้วกับตนกุ ฤทธิ์”

3. ส่วนของสมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมุทรโழมคำฉันท์ตกค้างอยู่ดังแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ นับเป็นเวลาได้ 160 ปี หรือตลอดเวลา 10 รัชกาล ไม่มีผู้ได้กล้าแต่ต่อ ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กรมหมื่นไกรสวิชิตกับพระสมบดีบาลได้กราบทูล อาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ให้ทรงแต่งต่อ สมเด็จฯ ได้นิพนธ์ดังต่อไปนี้

“พิทยาธรทุกชั้นเคญ ครรภุควรร่วรำเขัญ
บรรก์สั่นเสนศัลย์”

เมื่อกรมหมื่นไกรสวิชิตและพระสมบดีบาลสั่นพระชนม์และถึงแก่กรรมสมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้หยุดนิพนธ์ไป 2 ปี จนกรมหลวงวงศาริราชสนิทกราบทูล อาราธนาให้ทรงนิพนธ์ต่อไปอีก จึงทรงนิพนธ์ไปจนจบโดยดำเนินไปตามนิทกานในบัญญาสชาดกนั้นเอง

สมุทรโழมคำฉันท์ เป็นวรรณคดีที่แปลและแต่งมาจากเรื่อง สมุทรโழมชาดก (1) ในบัญญาสชาดก เนื้อเรื่องบางตอนในสมุทรโழมคำฉันท์ โดยเฉพาะในตอนของพระมหาราชครู แตกต่างจากสมุทรโழมชาดกซึ่งจะกล่าวต่อไปในตอนท้าย

ต่อไปนี้เป็นเรื่องย่อเรื่องสมุทรโழมชาดกับสมุทรคำฉันท์

เรื่องย่อสมุทรโழมชาดก

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวัน ทรงโปรดภารกิจความเสียสละที่เสด็จไปเมืองอื่น จึงได้อภิเบกขับพระนางพิมพา พระภิกษุหงส์หลายทูลให้ตรัสเล่าอดีตนิทกานพระพุทธองค์จึงตรัสสมุทรโழมชาดก มีเนื้อความดังนี้

มีเมืองฯ หนึ่งชื่อพระหมู่รุนคร กษัตริย์ผู้ครองเมืองนี้คือ พระเจ้าวินททต และพระนางเทพรชิตา พระโพธิสัตว์ได้จุติมาเกิดกับพระนาง ทรงพระนามว่า สมุทโழม มี อีกเมืองหนึ่งชื่อ รัมมบูรพาณี กษัตริย์ผู้ครองนครคือ พระเจ้าสิริสีหารคุต และพระนาง กันกาด มีพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง พระนามว่า วินทุมดี

วันหนึ่งพระมหาณ 4 คนจากเมืองรัมมบูรพาณี ได้ไปเที่ยวเมืองพระหมู่รุนคร ได้เล่าถึงความงามของพระนางวินทุมดีให้สมุทโழมทราบ พระสมุทโழมจึงลาพระชนกชนน เพื่อไปชมโฉมพระนางวินทุมดี พระสมุทโழมได้เข้าเฝ้าพระเจ้าสิริสีหารคุตฯ เห็นความ งามของพระสมุทโழมจึงได้ให้อภิเบกบับพระธิดา

ต่อมาพระสมุทโழมได้พานางวินทุมดีเสด็จประพาสสวน ไปพบพิทยารตน หนึ่งนอนเจ็บอยู่ ตรัสตามได้ความว่า ถูกพิทยาอีกตนหนึ่งทำร้ายตกลงมาในสวน แล้ว แย่งชิงภรรยาหนึ่งไป พระสมุทโழมสงสาร จึงช่วยพยาบาลจนหาย ด้วยความซับซึ้งใน พระคุณของพระสมุทโழม วิทยารตนนี้จึงมอบพระครรค์วิเศษให้พระสมุทโழม พระครรค์ นี้คราวได้แล้วสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้

เมื่อพระสมุทโழมได้พระครรค์แล้ว พานางพินทุมดีเหาะไปเที่ยวชมป่าหินพานต์ ได้ผ่านเมืองต่างๆ หลายเมือง จนไปพบบ่อน้ำสองบ่อ บ่อหนึ่งเป็นน้ำร้อน อีกบ่อหนึ่ง เป็นน้ำห้อง ทั้งสองพระองค์จึงลงสรงน้ำในบ่อทั้งสอง แล้วบรรทมหลับอยู่ทิรมนบอนน์

มีวิทยาอีกตนหนึ่งเหามาเที่ยวจึงพบเข้า ได้ขโมยพระครรค์วิเศษของพระสมุทโழม ไป ทั้งสองพระองค์จึงต้องเดินกลับบ้านเมือง ขณะที่เดินทางกลับต้องข้ามแม่น้ำใหญ่ ทั้งสอง ต้องเกาะขอนไม้มีเพื่อข้ามฝั่ง เมื่อถึงกลางแม่น้ำเกิดพายุใหญ่ ทั้งสองพระองค์จึงต้องพลัดพราก จากกัน

นางพินทุมดีได้ไปขึ้นฝั่งที่เมืองมัทรายภร์ ได้พบศรีคินหนึ่ง นางได้อา ร์มาร์คเพชรให้สตรีผู้นั้นนำไปขายได้ทางสีเล่มเกวียน จึงนำมารังสรรคคลา ที่ศาลาหนึ่ง ได้เขียนภาพต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นไประหว่างพระสมุทโழมกับนาง

ฝ่ายพระสมุทโழมน้ำได้พัดพาออกมหาสมุทร แล้วลอยคออยู่ในมหาสมุทรถึง 7 วัน บังเอญนางเมฆามาตรวจสมุทรพบเข้า จึงนำเรือไปบอกพระอินทร์ พระอินทร์ จึงบังคับให้วิทยารที่ขโมยนำพระครรค์วิเศษมาคืนให้พระสมุทโழมฯ ได้พระครรค์แล้วจึง เหาะไปเมืองมัทรายภร์ ได้ไปพักอยู่ในศาลา จึงได้พบนางวินทุมดี และพาระนางวินทุมดี เหาะกลับมาครองเมือง

เรื่องย่อสมุทรโภษคำฉันท์

มีเมืองหนึ่งชื่อว่าพระหมบุรี เจ้าเมืองทรงพระนามว่าพระเจ้าพินทุทต พระองค์มีพระมหาเสี้หงส์ทรงพระนามว่าพระนางเทพยชิตา และมีพระราชโอรสทรงพระนามว่า สมุทรโภษ มีอีกเมืองหนึ่งชื่อรัมยนกร เจ้าเมืองทรงพระนามว่าพระเจ้าสีหนรคุปต์ มีพระมหาเสี้หงส์ทรงพระนามว่ากันกวด มีพระราชธิดาทรงพระนามว่าพระนางพันทุมดี

อยู่มาเมื่อพระมหาเสี้หงส์ทรงพระนามว่าได้พบซังสำคัญฝูงหนึ่ง พระสมุทรโภษจึงทูลลาพระบิดาออกประพาสป่าจับซัง ทรงลาพระมารดาและพระชายา เมื่อเด็จไปถึงที่ซัง ทรงรับส่งให้หมอดลีทิกรรมดึงพิธีคล้องซัง เมื่อเสร็จคล้องซังแล้ว ก็ทรงลากไฟมาหาที่ประทับแรม พระสมุทรโภษทรงท่านาสัตว์ต่างๆ ในยามสายยังแล้วทรงระลึกถึงพระชายา พอกำพระสมุทรก็ทำการสุดดี บวงสรวงแก่เทพยาดาทั้งหลายแล้วบรรทมที่ใต้ต้นโพธิ์ ฝ่ายพระโพธิ์เทparากษ์ได้ฟังคำสุดดี ก็พอใจเกิดความเมตตาแก่พระสมุทรโภษจึงอุ้มพระสมุทรโภษพาเท้าไปยังปราสาทนาพันทุมดีในรัมยนกร พอจวนรุ่ง เทparากษ์ก็เหаемาลอบอุ้มพระสมุทรโภษกลับคืนยังราชรถทรง พอตื่นบรรทมพระองค์ก็มีความเครียโสกนักเที่ยวกันหานางตามที่ต่างๆ ก็ไม่พบ ในที่สุดพากມนตรีทูลเตือนให้กลับพระนคร เมื่อกลับຈวนถึงพระนคร พระสมุทรโภษกับพระมหาเสี้กันมาจากเมืองรัมยนกร พระสมุทรโภษก็ทรงໄต่ถามพระมหาเสี้กันนั้นก็เล่าเรื่องให้ฟัง พระสมุทรโภษสตับเรื่องแล้วก็คืนเข้าพระนคร ฝ่ายนางพันทุมดี ครรัตน์ขึ้นก็มีความเครียโสกยิ่งนัก นางชารีพีเลี้ยงได้ปลอบตามเรื่องราว นางจึงเล่าให้ฟัง นางชารีว่าเป็นความเพ้อฝันแต่พระนางว่าเป็นความจริง พระนางไม่อาจทราบว่าผู้เข้ามานั้นเป็นชายได้ นางชารีว่าจะลองว่าดูปักษ์ตรีและเทวดาถวายให้ดูว่าชายผู้นั้นจะเหมือนรูปป่าวัดบ้างหรือไม่

นางชารีปลอบนางให้หายความโศกแล้วเหาะไปหาพระสมุทรโภษยังพระหมบุรี ท้าวเชอทรามความกิสส์ส่งเสียงการในนกร แล้วก็ให้นางชารีพาเหะมายังรัมยนกรแล และได้พบนางพันทุมดีอีกครั้งหนึ่ง ทั้งสองก็สมสุขสาวทด้วยกัน

ฝ่ายมนตรีท่างเมืองพระหมนกรก็พารีพลบทราમายังเมืองรัมยนกร ตามรับส่งพระสมุทรโภษ เช่าวันรุ่งขึ้นพระบิดาของนางพันทุมดีก็ให้เตรียมการสูญพร ก่อนจะทำการสูญพร มีการยกศรี ถ้าไกรยกศรีขึ้น จะได้อภิเบกนทร์เจ้าหญิงพันทุมดี ฝ่ายกษัตริย์หนุ่มแห่งนกรต่างๆ ก็มาเพ้อยกศรี กษัตริย์ทั้งหลายยกศรีไม่ได้ แต่พระสมุทรโภษยกศรีได้ ท้าวสีหนรคุปต์จึงยกธิดาให้ กษัตริย์ทั้งหลายไม่พอใจจับอาญาเข้าทำร้ายพระสมุทรโภษ แต่สู้กำลังพระสมุทรโภษ

ไม่ได้ เมื่อปราบกษัตริย์เมืองต่าง ๆ ได้แล้ว ก็ได้มีการทำพิธีสบยุมพระระหว่างนางพินทุมดีกับพระสมุทรโขม

พระสมุทรโขมกับนางพินทุมดีมาถึงศาลเทพารักษ์ทรงบูชาเทพารักษ์แล้วกลับคืนพระราชมนเเที่ยร อัญม่าอีกหนึ่งปี พระสมุทรโขมก้าวพระนวงพินทุมดีเดินจิประพาสอุทยานประทักษิรพระสำราญอธิيانดู ที่นั่น ขณะนั้นมีพิทักษ์สารตนหนึ่งชื่อรณาภิมุขอุ้มภิยาแหงมากลางอากาศมาพำพิทักษ์รอกันหนึ่งชั่วโมงบูตร รอนบูตรตรงเจ้ายื่อแย่งโดยวิสัยคนพาด รณาภิมุขอุ้มภิยาและบูตรตกลงในอุทัยนที่ซึ่งพระสมุทรโขมประทักษิรอยู่ เมื่อพระสมุทรโขมทรงทราบเรื่อง ได้ช่วยเหลือรณาภิมุข รณาภิมุขจึงถวายพระบรรก์ล้นมีกุทช์พาแหะได้ แล้วทูลด้วยคำอันพานต์ พระสมุทรโขมกับนางพินทุมดีเดินจิประพาสหิมพานต์ ทั้งสองพระองค์ได้แหะไปยังป่าหิมพานต์โดยฤทธิ์พระบรรก์ ทั้งสองเที่ยวอัญในป่าหิมพานต์เป็นเวลาหนาน ฝ่ายเสนา Mata ท่านเมืองพรหมบูรีเห็นพระสมุทรโขมหายไป ก็น้ำความขึ้นทูลพระบิดา ท้าวพินทุหัดจึงให้หุตวนนำ่ร่วงไปป่าทูลตามพระเจ้าสีหันรุกุปต์ พระเจ้าสีหันรุกุปต์ทรงตกลพระทัยเป็นอย่างมากและโปรดให้อำมตามที่กล่าวไปทูลพระเจ้าพินทุหัดว่า ไม่เห็นพระสมุทรโขมกับพระนวงพินทุมดี พากประหารยฉรรช์ต่างมีความทุกข์ไปตาม ๆ กัน

ฝ่ายพระสมุทรโขมและพระชายาเดินจิถึงเมืองท้าวพินทุราช เมืองของพวกวิทยาหรือท้าวพินทุราชทรงยกราชสมบัติให้ แต่พระองค์ไม่ทรงรับ ทั้งสองพระองค์ได้แหะไปยังสารโภโนดาด ลำดับนั้นมีพิทักษ์สารตนหนึ่งแหงมาเห็นพระสมุทรโขมบรรหมหลับอยู่จึงลักพระบรรก์ไปเสีย ท้าวเซอทรงตั้งบรรหมทรงร่วงพระบรรก์หายไป เกิดความทุกข์เป็นอันมาก กริ่นสร้างโศกแล้วทั้งสองพระองค์ได้เดินจิดันดังตามทุรสถานจนมาถึงแม่น้ำใหญ่แห่งหนึ่ง นานเรือไม่ได้ กิพากันเกาของน้ำไม่ลอดไปจนถึงกลางแม่น้ำเกิดพายพัดขอนไม้ขาดกลาง ทั้งสองพระองค์เลยพราจากกัน นามพินทุมดีขึ้นฝั่งได้และเดินทางต่อไปจนถึงเมืองมักราช นางปลอมตัวเป็นนางทาสพากอยู่กับยายคนหนึ่งแล้วให้ขยันนำแห้วไปขายให้เศรษฐี เมื่อได้เห็นมาแล้วนางสั่งให้นายช่างสร้างศาลาและเขียนรูปเรื่องราวของนางไว้

ฝ่ายพระสมุทรโขมซึ่งว่ายอยู่กลางทะเลนั้น บังเอิญนางเมฆลาแหงมาพบ ก็นำเรื่องไปทูลพระอินทร์ พระอินทร์รอนกิให้นางช่วยเอาไว้และมีพระราชนองการให้พิทักษ์รำพระบรรก์ไปคืนให้พระสมุทรโขม พระสมุทรโขมได้พระบรรก์แล้วจึงแบลลงเพคเป็นพระมหาณีเดินทางไปเมืองมักราชไปจนถึงโรงทาน ได้เห็นรูปวาดกิ้นแสง ผู้จ่ายทานนำความไปทูลนางพินทุมดี นางเดดีจามัยั่งโรงทาน ทั้งสองได้พูดกัน ต่อมามาพระสมุทรโขมทรงระลึกถึงพระนคร ก็มอบ

สมบัติต่าง ๆ แก่ย้ายแล้วหากลับคืนนคร ทรงเล่าความต่าง ๆ แก่พระชนกชนนี พระเจ้าพินทุทต์ได้แจ้งข่าวไปยังเมืองรัมยนกร ครั้นแล้วท้าวເຫຼືອหັ້ງสองกີທໍາກອງກິເນກພະສຸກໂຮມຍໃຫ້ຄຣອງເມືອງຕ່ອໄປ

ตอนสุดท้ายกล่าวถึงการกลับชาติว่า หัวข้อธรรมะในเรื่องนี้คืออริบสัง 4 พิทยาธร ตนหนึ่งที่ลักษณะรากเป็นอันซ้ำๆ พระเจ้าพินทุทต์คือพระเจ้าสุทโธทนา พระนางเทพยชิตาคือพระนางสิริมามายา พระเจ้าสีหันรุปต์เป็นพระสารีรบุตร พระนางกนกวดีเป็นพระนางประชานดีโภตมี พระเจ้าทุมราชเป็นพระไม่คัดล้านะ พระอินทร์เป็นพระอนุรุทธะ นางเมฆลาเป็นนางอุบลาราณดาเดร พระนางพินทุมดีเป็นพระนางพิมพายโสธร สำหรับพระสมุทรໂຮມนັ້ນเป็นพระพุทธเจ้าที่นั่นเอง

ลักษณะการแต่งสมุทรໂຮມคำฉันท์

สมุทรໂຮມคำฉันท์ มีลักษณะการแต่งเป็นฉันท์ และภาษาใช้ภาษาไทยโบราณ ภาษาเขมร และภาษาบาลีสันสกฤตปะปนอยู่มาก

เริ่มต้นพระมหาครุกต่อคำนั้นด้วยกาเพ็ญฉบับ 16 ให้ไว้ พระพุทธ พระธรรม พระสังฆ พระพรหม พระราษฎร์ และพระเจ้าแผ่นดิน

จุดมุ่งหมายของวรรณกถาเรื่องนี้ นอกจากเพื่อสอนธรรมะ เพื่อความสนุกสนานในการอ่านนิทานชาดกแล้ว ก็เพื่อเฉลิมฉลองงานเฉลิมพระชนมายุครบ 25 พรรษาของสมเด็จพระราษฎร์มหาราช โดยให้แต่งเรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อเล่นหนัง (หนังใหญ่) ในตอนเบิกโโรงเรื่องได้กล่าวถึงการละเล่นต่าง ๆ ในสมัยนั้นไว้ดังนี้ เล่นหัวล้านชนกัน เล่นลากกับไทยฟันดาน เล่นชาวแทงหอก เล่นชนแรด เล่นแข่งวัวเกวียน เล่นจะเข็กดกัน เล่นแข่งเรือพระที่นั่งเสียงหายเดือน 11.

ความต่างกันระหว่างสมุทรໂຮມชาดกกับสมุทรໂຮມคำฉันท์

สมุทรໂຮມชาดกในปัจญญาสาขาดกแตกต่างจากสมุทรໂຮມคำฉันท์ ดังนี้

1. ในกัมก์ร์ปัญญาสาขาดก พระสมุทรໂຮມไม่มีพระชาหชาชื่อสูรสุดา ก่อนได้นางพินทุมดีเป็นพระชายา แต่ในสมุทรໂຮມคำฉันท์พระองค์ทรงมีพระชายาชื่อศรีสูรสุดามาก่อน

2. ในกัมก์ร์ปัญญาสาขาดก ไม่มีการกล่าวถึงการเสด็จไปกล้องห้าง ไม่มีเทพารักษ์อุ้มสม ไม่มีนางรัตนชาเรวดรูป ไม่มีการยกศรและประลองศรีป ไม่มีศึกษารัชชิงนางและไม่มีอำนาจชื่อสูรสุดา หากมีแต่บุหรี่และลูกอัมพาตย์ซึ่งเป็นคนสนิทของพระสมุทรໂຮມ

3. พิทักษ์รองตนซึ่งรบกันบนพื้น ตนที่เสียเมียไม่มีชื่อว่า “รภากิจ” ตนที่ชิงนางได้ไปไม่มีชื่อ “รภabe” เป็นแต่กล่าวว่าพิทักษ์รองตนหนึ่งและตนหนึ่งเท่านั้น

4. นางพินทุมดิเมื่อหลัดพราภพระสามีไปอยู่เมืองมัธราษฎร์ ไม่ได้บวชชี

5. หัววินทหัต สมุทรโอมคำฉันท์เรียกว่า พินทุหัต หัวสิริสีหนรคุต สมุทรโอมคำฉันท์เรียกว่าสีหนรคุปต์ นางพินทุมดิ สมุทรโอมเรียกพินทุมดิ หรือ พินทุมบดิ พระมนูรนคร สมุทรโอมคำฉันท์เรียกพระมนูรี หรือ พระมนนคร รัมมนูรนคร สมุทรโอมคำฉันท์เรียกรามยนูรี หรือ รามยนคร สุวรรณนคร สมุทรโอมคำฉันท์เรียก กันกนคร

6. สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิพนธ์เรื่องดำเนินตามสมุทรโอมชาดก ส่วนพระมหาราชครุและสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ไม่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องดำเนินตามสมุทรโอมชาดก

คุณค่าสมุทรโอมคำฉันท์

สมุทรโอมคำฉันท์ ได้ให้คุณค่าทางด้านวรรณคดี ดังนี้

1. คุณค่าทางด้านความงาม

2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)

1. คุณค่าทางด้านความงาม

สมุทรโอมคำฉันท์ ได้ให้คุณค่าทางด้านความงามทางวรรณคดี ดังนี้

1.1 ทางด้านเสียง

1.2 ทางด้านความหมาย

1.3 ทางด้านสรรรถนา

1.1 ทางด้านเสียง ความไพเราะ งดงามทางด้านเสียง เกิดขึ้นจาก

1.1.1 เลียงลัมพัล สมุทรโอมคำฉันท์มีเสียงลัมพัลทั้งส่วนและพยัญชนะ ดังตัวอย่างในตอนที่พระสมุทรโอมและนางพินทุมดิ : สเด็จดำเนินไปในบ้านพานต์ ทรงพับเห็นน้ำพุ ดังข้อความว่า

พุพุ่งกระแสงสินธุ

ระวินหลังถังชาร

ฟังฟอยประปรออยปาน

พิรุณพรำพรหมาสา

สัมผัสสระในบทอ蛾 วรรณหลัง คือ คำว่า หลัง กับ ถัง
ในบทโ哥 วรรณหน้า คือ คำว่า ฝอย กับ ปรอຍ
สัมผัสอักษรในบทอ蛾 วรรณหน้า คือคำว่า พุ กับ พุ่ง, กระแสง กับ สินธุ³²
สัมผัสอักษรในบทอ蛾 วรรณหลัง คือคำว่า ระ กับ ริน, ถัง กับ ชาร
สัมผัสอักษรในบทโ哥 วรรณหน้า คือคำว่า พี่ กับ ฝอย, ปะ กับ ปรอຍ
สัมผัสอักษรในบทโ哥 วรรณหลัง คือคำว่า พิ หรือ กับ พร, ชา กับ สาย
ฉันท์บันท์นี้นอกจากจะมีสัมผัสที่ไฟรวมแล้ว ยังมีการเปรียบเทียบและมีความ
หมายแน่น้ำให้เห็นภาพน้ำพุที่พุ่งขึ้นมาเป็นฝอยราวกับสายฝนที่พุ่งมาไม่ขาดสาย

1.1.2 การเล่นคำ ได้แก่ คำ หรือ ชื่อสิ่งพยัญชนะ มีปรากฏในตอน
นางพินทุมดิคราษฎรพระสมุทรโมฆ ดังนี้

จากพระก็อพราภบatham	นฤราชบ่ำราศไกล
กับก็เดือนได	จักประสบประสบสอง
พราบพลาปัปพลัง	คำนึงนางสุชลอนอง
ครางคร่าน้านเคนตรอง	กับรุกกร้อยพัน
เท็งหุตหุตเท็งสาร	นาดาลแจ้งประจักษ์ธรรม
ข่าวท้าวทุราจวัล	ต่ำบลไหนไบบอกยุบล
โคงม้าค้อมม้าใช้	สีบเหดูให้ทุกแห่งหน
ห่อนแตลงต์แหนงยล*	ขัดพักสำนักใน

1.2 ทางด้านความหมาย สมุทรโมฆคำฉันท์ให้คุณค่าทางด้านความหมาย
ไว้ดังนี้

1.2.1 การเปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย มีปรากฏในตอน
นางพินทุมดิพลาปรำพัน เปรียบเหมือนหอยหม้าย ถึงแม้ว่าจะมีทรัพย์สินเงินทองมาก ก็
ไม่มี ควรจะกลัวเกรง มีแต่จะเบียดเบียนและเกลียดชัง จะหนี้เป็นที่พึงพาなくไม่ได้
เสื่อมจากความเจริญและความสวัสดิ์ เหมือนกับไฟที่ปราศจากควัน คงค่าราศจากน้ำ
นครปราสาทจากผู้ปกครอง หรือ งอนรถปราสาทจากคงไบกสนัດ ย่อมเป็นที่เยี้ยหยันเสื่อมจาก
เกียรติยศ ดังคำประพันธ์ว่า

³² น้อนนิจ วงศ์สุทธิธรรม, วรรณกรรมสเมเดื่อพระปรมานุชิตชัยในรัช (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสารคิณการพิมพ์,
2524), หน้า 182-183.

ແມ້ວໜ້າມາກທົບຍິນບແສນ
ກະເລີຍດເບີຍດີ່າ

ທ່ອນຜູ້ອໍາຮຸງຜຸດງຸດາ	ຄຸ້ມຂອງເບີນກາ—
ຮະເພື່ອພຳນັກໄປໜີ	
ເສື່ອມສູງພຸລືພັດນິສວັສດີ	ດເຈັກອັນນີ
ນິຣາສູນມາອາກູລ	
ພົບນັ້ນຫຶ່ງຄອງຄາສູງ	ສາຍສິນຫຼຸ່ມເພີຍບພຸລ
ແລໂທດແລແທັງແລ້ງໃໝລ	
ພົບນັ້ນຄົນນຶ່ງຫຶ່ງເວີຢັງໄຊຍ	ຮ້າງຮາຊີ່ໂອ—
ສວຽຍເສວຍເລຍມີ	
ພົບນັ້ນຫຶ່ງຮອຮາວີ	ເວັນຫວັ້ນເບີນຕີ
ສົງກີ່ອນທ່ອນພົດ	
ລົວນເສື່ອມສົງສຳພາພຣດ	ທົ່ວພູ້ໜູ່ໜ
ບທຮັ້ງສວຣເສຣູ່ເບີນຍອ	

1.2.2 ການໃຫ້ກາພພຈນ໌ ໄດ້ແກ່ກາຮອົບຍາຍຄວາມໝາຍອ່າງແຈ່ນແຈ້ງຫຼັດເຈັນ ແລ້ວເຫັນເປັນກາພພຈນ໌ ເຊັ່ນ ຕອນພຣະສຸມທຣໂນ່ມວ່າຍັນ້າ ຜູ້ນິພນໍບຣຍາຍາຍຄວາມໝາຍຫຼັດ ມາກຈົນທຳໄທ້ເຫັນກາພແມ່ນ້າອັນເວັງວ້າງກວ້າງໃຫຍ່ເໜື່ອນທະລ ເຫັນລະລອກຄື່ນເປັນພົງພໍດ ເຫວີຍພຣະສຸມທຣໂນ່ມ ທຳໄທ້ພຣະສຸມທຣໂນ່ມອ່ອນກຳລັງລົງຈົນແທບຈະເອຊີວິດໄມ່ວ່ອດ ດັ່ງນຳ
ປະພັນຮ່ວ່າ

ປາງເປັນຮເຮສປະເວສໃນເວັ້ງສິນຫຼຸ່ມພິສາລ	
ເສວຍໂທມນັ້ສດາລ	ອດລ
ພອງພົດຫຼັດສູ່ສຸມທຣທຳຮຸດພິຣີພຣດ	
ພ່າງເພີຍຈະວາຍໜົນນົມ	ຊີວາຕົມ

1.3. ວສ ສຸມທຣໂນ່ມຄໍາຈັນທໍ ປະກອບດ້ວຍຮສຕ່າງໆ ພລາຍຮແໜ່ງວຽກ-
ຄືດັ່ງນີ້

1.3.1. ວິຮສ ຄືອ ວສແໜ່ງຄວາມກຳຫາຍູນໃນກາຮຽນ ເຊັ່ນ ຕອນ 10
ກົມຕົວຢ່ວນກັບພຣະສຸມທຣໂນ່ມ ດັ່ງຂ້ອຄວາມວ່າ

มดูเรนทร์กอสเซ่น โองการ สมุทรโขเมษาไทย ที่จักต่อด้วยกุใน	ว่าเหวยภูบาล รณรงค์คือใคร
จะอาจมาปะระภูชพล สูเจ้ายังเยาว์เพื่อกล แก่กุในรัณนี้เลย	ได้จักอาจาน
มีพระโองการว่าเหวย ราชนงกรณุกด้วยกุ	มดูเรนทร์อย่างเคย
บมินานบัดนี้มีงดู ก็หากจะรู้ผู้หาญ	บมิมึงไส้กุ
อย่าowardแกลังกล่าวนกินการ มึงให้จงมัวด้วยกล	กุแลดูจะผลาย
เสร็จสองประดิษฐ์กลางรัณ แลปรับปะทะปะปื้ว	รุกรัตน์พลด
ช้างม้าประชิดรพชนชัว ก็ตายระนับซับซอน	ผลตีนต่อตัว
1.3.2. ศดุกคารรส คือรัสแห่งความรัก เช่น ตอนเทพารักษ์อุ้มสม พระสมุทรโขเมษาแสดงความรักต่อนางพินทุมดี ว่า	
นางน้องในใจเปรมปรีด และนำสูชัดขาม	กรกรรณกุบดี
พระเชยชุมแก้มเกลาการ ตระการกระกองกรรจា	โลงน้องโฉมงงาม
เชยชุดรஸโอยชูสุรา ภีท้องสรแทบทรวงสมร	มือพานแนวนา—
1.3.3. รุทธรส คือรัสแห่งความโกรธเคือง ปราภูในตอนที่พิทยา- ธรรมบุตรโกรธเคืองพิทยาธรรมแก้วมุขที่อุ้มภารยาเหลาข้ามศรีษะไป ดังข้อความว่า	

จึงร้องว่าเหวยเมืองครา
 อุ้มเมียมาใน
 หนทางกูทักษิณหุด
 คงเมียจักกูผู้อุด—
 ตามเรียกรถบุต—
 ราภัทหล้าหลากหลาย
 ให้เมียแล้วพาย
 ผิมิ่งรักตัวกลัวตาย
 ในปื่นอย่าอยู่อย่างขันนา

1.3.4. กรณารส คือรสแห่งความเมตตากรุณา ปราภูในตอนพรมนา
 ถึงความทุกข์ของพิทยารธรรมากมุข ทำให้เกิดความสงสาร ดังข้อความว่า

พิทยารथุกข์ล้ำเคญ
 ควรยุคร้าว่าเขญ
 บรรกษาแสงศัลย์
 ก้ายบยัน
 ต้องศัตรuatorฟอนพัน
 ใจเลือดก็ให้เลือดชาร
 สาดแพลงเหลาอยเหลือประมาณ
 สมศาสตร์กายวิการ
 วิกฤยถลงสยบ
 ท้วสรีราพยพ
 เฉกโฉมชาติครั้งหลังลบ
 เจ็บอาทิตมิครปุน
 ประดักประดาษอาดูร
 เจ็บอยาหยาทุกข์เพิ่มพูล
 และเจ็บอุรประปราณ
 ตอนขอนไม้ขาด พระสมุทรโอมและนางพินทุมดี ต้องผลัดพรากจากกัน
 สมเด็จฯ ได้พรมนาถึงความทุกข์ความเคราะห์โศกของนางพินทุมดี ไว้อย่างนาสสารว่า
 นางท้าวท่าวทุกข์เหลือทน
 เทวะถวิลภาวด
 ดิลกจารโรงชายครี
 จักเสวยสวัสดิ
 อ้างคือดิกวารสวามี
 สำรั่งพระชนม์กลไน
 ไนสายสมุทรไก
 อันลีกคลั้นเหลือตรา
 เอกองค์อนา—
 ทดลองเท้งข้าบานบริจา
 ณ่านคำนึงเหงดาย

ฝ่ายพระสมุทรโอมซึ่ก์ทรงได้รับความทุกข์โภณส้อป่างแสนสาหัส ขณะที่ว่ายน้ำอยู่ก็เห็นอยู่อ่อนແຫນขาดใจ หมดกำลังที่จะคร่าครัวญ หมดที่พึงแตะหมดหวังที่จะเอาชีวิตรอด ดังคำประพันธ์ว่า

เหลือทนเหลือทุกข์เหลือใจตอนอสประสาส

เหลือวิลเทาชอนนาถ อันจ

สุดแรงสุดที่จะรำรำจวนกำสรวงสุดคิด

พึงไครก์สุดจิต รำพึง

แสนโศกแสนทุกข์แสนแสวงสำนักสำนึ่ง

แสนร้อนเร่งร้อนเริง อุรَا

หาเพื่อนหาผู้จะพักพำนัคินพันจะหา

หาผึ้งกีเห็นพ้า กับฟอง

ใครช่วยช่วยกับมีแลเมิต่ชลนอง

ปองรอดฤบปองปอง ฤรอต

กายกับชีพิตจะสูตจะเท็งอุทกทอด

ลอยล่องบปลดปลง เป็นตน

เรียมเม้มอดดังถุงอดดูพินจะยินจะยล

โไอ้มีวิมลแม่ บพาน

1.3.5 ศาสดารส คือรสแห่งความสงบ ความสุข ปราภ្យในตนทัย ตรงที่พระสมุทรโอมและนางพินทุมดี เสด็จเมืองรอมบูร์และพระนคร พระราชาแห่งนคร ทั้งสอง ได้มอบราชสมบัติให้ปักครองทั้ง 2 นคร ส่วนพระราชาทั้ง 2 นคร ก็ออกบวช เป็นถ้าเชื่นเป็นญูตบะในป่าทิมพานต์ พระสมุทรโอมและนางพินทุมดี จึงปักครองพระนคร ทั้งสองด้วยทศพิธราชธรรมจนประชาชนในพระนครทั้งสอง มีความสุข ความสงบ และทั้งสองพระองค์ก็ทรงบำเพ็ญคุณ ทาน และภวานาจนะเสด็จสวัสดิ์จากโลกไปดังข้อความว่า

จอมพงศ์พุทธางกรกษัตริย์ เสวยสวัสดิ์ไอกวารย์

สองกรุงผดุงในทศธรรม พิธิราชจารยา

อั่รุ่งดิเรกภินิหาร ศุภษาภานศากา

จำแนกอเนกกวิชา— นันดาวัตถุเวรียง

ໂອວາທນຸສາສນນຳເພື່ອ	ສີລັບປູງພຣັມເພົ່າຍຶງ
ໄກເພົ່າສຸຂາຮມຍເພື່ອ	ຈັກພຣະດິຜ່ານສຸຫາ
ກວຍຮຣະເຈົ້າຍສີລແລະທານ	ອຸພາຮົກຈົກວານາ
ນລາຍໝໍນມົກດອກພສຸຮາ—	ລົບໂຄກແຮ່ລ່າຍ

2. ດຸດລ່າການດ້ານຄໍາກອນ (ຮຽນຮະ)

ສຸມຸກໂມເຊຄໍານັ້ນທີ່ໄດ້ໃຫ້ຄຸນຄ່າການດ້ານຄໍາສອນທາງສາສນາ ດັ່ງນີ້

2.1 ເຊື່ອພລນູ້ ບາປີໃນໜາຕີກ່ອນສັງເພີນໃນໜາຕີດ້ວ່າ ໄປ ດັ່ງປະກົງໃນ
ຕອນພຣະສຸມຸກໂມເຊດໍາລັດເກາະຂອນໄໝວ່າວ່າມໜ້ານແມ່ນ້ຳວ່າ

ຕົນເປັນຕາຍກົດອອງວ່າຍ໌ໂລທຣມໂຮຣ—	
ອັພຕາມບຸນູ້ບາປີພຣັບ	ນຳເພື່ອ
ພິວບຸນູ້ຂ່າຍກົມມ້ວຍຈັກອດໜົນເປັນ	
ບາບໍ່ທັນບຣລັຍເຂົ້າ	ນຄອງ

2.2. ກາຮ່າວ່າເຫຼືອຜູ້ອື່ນໃຫ້ພັນຈາກຄວາມທຸກໆ ຍ່ອມໄດ້ຮັບຜລຕອບແທນໃນ
ທາງດີ ດັ່ງຕອນຮາມາກົມນູ້ດ້ວຍພຣະຂຣຄົກເກົ່າສຸມຸກໂມເຊດ້ວຍສາເຫຼຸດຖືພຣະສຸມຸກໂມເຊໄດ້ຫົວຍ
ເຫຼືອພຍານາຄວາມກົມນູ້ໃຫ້ຍ່າຍຈາກຄວາມເຈັບປວດ ຕັ້ງຂ້ອຄວາມວ່າ

ນອຸບອິນທີ່ສົດນອອຣະ	ຮດໍາຮ່ສອຍ່າຂວາຍຂວານ
ໄໝເຂື້ອເປັນທຳງລ	ບຸຮະຫຼາພຍາບາລ
ບັດສານກີ່ຫານໜານ	ໜ້າງືອດຄຸນຫາລັນສຳການ
ຍັງແພທຍາຍ້າ	ໂອສັເຊີຍວາມຍື່ຍວຍາ
ຕະບະເບື້ອງຈວາງກາລ	ບັນຫານທຸກໆທີ່ພາຫວາ
ສ່ວ່າງສູງວິບຕົກ—	ຍກົງປຣກຕິຕະນ
ທີກຍາຮຣາປີ—	ດິມນັສຕະປັດດລ
ທຸລະແນອຄຸນານັນ—	ຕອນເນັກເວັນທຣ
ຄວາມຂຣຄົກອັນເວືອຮູ່ທີ່	ປະສິກົນແດ່ບົດຕືກົງ
ແສດງເທົກດຳເກີງຂອງ	ກພໂລກຍເຫຼືອຫລາຍໆ

2.3. การผลัดพراكจากกันเป็นทุกข์ ดังตอนพระสมุทรโอมชและนางพินทุมดี เกาะขอนไม่งว่าไยน้ำ คลื่นชัดขอนชาด นางพินทุมดีว่าไปถึงฝั่ง ไม่เห็นสามีพลากปรำพน่วง

ลูกเสิริงฝั่งคงค้าไฟล	เลึงหาท่านไท
ธิราชผู้ภรรดา	ในແຕວແນວໜາລາ
บมิສບສມເດືອງຈາກຈາກ	ເຫວະຄວລງວັດລ
ອັນຊີ້ງພິຄາລຈານໜລ	ດີລກຈາຣໂລງນາຂ່າຍຕີ
ນາງທ້າວທ່າວທຸກໆເໜືອທນ	ອ້າແມ່ຜູ້ມື້ໜ້າ
ຮາຍດວີຕະກະກາຮສອງ	ກຶອຄສົມອັນເວືອງຮອງ
	ສຸຂເລັ່ນຖຸດີຕີ

ฯ ៥ ฯ

ບຸ້ນໄດ້ນີ້ໂທທໍາ	ແລະມານຳໄປສມນາງ
ນາປີໄດ້ນີ້ໜອປາງ	ມານຳຮາສພງງານ
ສຸດທ້າວທ່ຽວຫາ	ທຸກດຳບລພນາຮານ
ບພບພູ້ທຽມ	ຮັກໝໍທ້າວນີຣາສາ

2.4. คนที่ประพฤติธรรม (บำเพ็ญ) เช่น พระสมุทรโอมช แม้ถึงคราวตกทุกข์ลำบาก ย้อมได้รับความช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ เช่น ตอนพระสมุทรโอมชกำลังว่ายน้ำในมหาสมุทร นางเมฆลาได้พบเห็น จึงพาไปทูลพระอินทร์ ท้าวสักกเทเวราชจึงมีบัญชาให้นางเมฆลาช่วยเหลือพระสมุทรโอมช ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ให้รอดพ้นจากความทุกข์ ดังข้อความว่า

ທ່ານຜູ້ພິທັກໝໍສຸກທຽມ	ດັງຖານຮັກໝໍຫາ—
ຫີປີໂພຫາ—	ກີເຊກສັດວ
ຮຽດຄາມຫານຸ່ຽນເຈີຍວັດ	ຈີຍປະງົງບົດ
ແສວງວິມຸຕີລັດ	ສຍນຸກຢານ

อีกมารดาบิดาบริบาล	บริบูรณ์ศีลทาน
หนึ่งยุพพาณ	ผู้ทรงศีล
สามพากผิวพ้องพิบูล	สุลิสมุทรสอง—
เคราะห์ปล่องปลง	ชิราaway
ช่วยโอบอุ้มจากกระแสสาย	ชาลชิตตั้นตราย
รอดฤทธิ์ลมลาย	ดั่รงสกนธ์

ต่อมาพระอินทร์บังคับให้พิทยาธรคืนพระขรรค์แก่พระสมุทรโมฆ ถ้าไม่คืนพระขรรค์ชีวิตของพิทยาธรจะหายไป พิทยาธรยอมคืนพระขรรค์ ดังคำประพันธ์ว่า

จะขอคืนวารบรรจุ—	คงพลันจะถวาย
บ่มเพี้ยนอภิปрай	สิกขิธรรมกถา
ก์ประสาทวรรณ—	นสัตยสัญญา
อมเรนทร์กคลา	วิชยนตวิมาน

4. เสือโคคำฉันท์

เสือโคคำฉันท์ เป็นวรรณคดีที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทคำฉันท์เป็นเรื่องแรกที่แต่งจบบริบูรณ์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นวรรณคดีเรื่องแรกที่แต่งจากคัมภีร์บัญญाशชาดก (ชาดกนอกนิบาต) ฉันท์ที่ใช้แต่งเสือโคคำฉันท์ มี 6 ชนิดคือ ฉันท์ 14, ฉันท์ 11, ฉันท์ 12, ฉันท์, ฉันท์ 21, และฉันท์ 15 ไม่เรียกชื่อเป็น วสันตดิลกฉันท์ หรือ อินทร์วิเชียรฉันท์ เพราะในสมัยนั้นผู้แต่งไม่เคร่งครัดเรื่องครุ ลห แต่หากถือจำนวนพยางค์เป็นเรื่องสำคัญ นอกจากฉันท์แล้วผู้แต่งยังแต่งเสือโคคำฉันท์ ด้วยภาษา 3 ชนิดคือ กายภัยyanī ฉบับ สุรากนangī และโคลงสอง

พระมหาราชาครุ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นผู้แต่งเรื่องเสือโคคำฉันท์ในระหว่างปี พ.ศ. 2199—2231 สันนิษฐานว่าแต่งก่อนสมุทรโมฆคำฉันท์ โดยแบลและแต่งจากเรื่องพหลคาวิชาดก (29) ในบัญญाशชาดก เสือโคคำฉันท์กับเรื่องพหลคาวิชาดก มีเนื้อเรื่องในรายละเอียดแตกต่างกัน สันนิษฐานว่าผู้แต่งเรื่องเสือโคคำฉันท์ ยึดเอาโครงเรื่องพหลคาวิชาดกเป็นหลักแล้วเพิ่มเติมเนื้อเรื่องอื่น ๆ เข้าไปใหม่ ทำให้มีเนื้อเรื่องยาวกว่าพหลคาวิชาดก

ในเรื่องชาดก เมื่อจบนิทานเรื่องหนึ่งฯ มักจะกล่าวถึงเรื่องพระโพธิสัตว์กลับชาติ อย่างเช่นเรื่องมหาเวสสันดรชาดก บอกว่า ชูชาก กลับชาติเป็นพระเทวทัต เป็นต้น แต่พอมาแต่งเป็นบุคลากรหรือการพยาบาลอน กัมจันท์ ผู้แต่งได้ตัดเรื่องการกลับชาติออกเสีย เช่น เรื่องเสือโคคำจนันท์ เป็นต้น

ต่อไปนี้ขอกล่าวถึงเนื้อเรื่องโดยสังเขปของเรื่องพหลภาวีชาดกและเรื่องเสือโคคำจนันท์

เรื่อง พหลภาวีชาดก

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเขตวันมหาวิหาร ทรงประภากถึงความกตัญญูในพระมารดาของพระองค์เป็นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ให้ความว่า ความดีเสมอเดียวความสัตย์ ความอดทน และความกตัญญูไม่มี ภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนา พระองค์ จึงทรงนำอุดนิทานเรื่องพหลภาวีชาดกมาตรัสเล่าดังนี้

ยังมีแม่โคตัวหนึ่งซึ่อ พหลภาวีวันหนึ่งได้กินหญ้าเลี้ยงเข้าไปในบ้ำ ได้พบเสือครัวตัวหนึ่ง เสือครัวจะจับกินเป็นอาหาร แต่นางขอร้องว่าจะกลับไปให้ลูกกินนมก่อนแล้วจะกลับมาให้กิน เสือครัวรักย้อม นางพหลภาวีกลับมาหาลูกกับให้ลูกกินนมเร็วๆ เพราะต้องกลับไปให้เสือกิน ลูกโครับอาสาจะไปให้เสือกินเอง แต่แม่ไม่ยอม เพราะกลัวจะเสียความสัตย์ หั้งสองแม่ลูกจึงเดินเข้าบ้ำเพื่อพบรสเสือครัว ลูกโคนอกกับเสือครัว ให้กินตนแทนแม่ เสือครัวเห็นความสัตย์ของนางพหลภาวี และความกตัญญูของลูกโครัว จึงไม่กินโคแม่ลูก เนื่องด้วยความสัตย์ของแม่โค ด้วยความอดทนของเสือครัวและด้วยความกตัญญูของลูกโครัว ท้าวสักกเทราซึ่งพاشัตว์หั้งสามไปเกิดในเทวโลก.

เสือโคคำจนันท์

เริ่มต้นเป็นบทให้วัครุแล้วดำเนินเรื่องว่า เสือกับโคเที่ยวไปด้วยกันและมาถึงอาศรมของถ้าชี ถ้าชีมีความเปลกใจมากที่เห็นสัตว์ที่เคยเป็นศัตรูกันเดินทางร่วมกัน จึงถามถึงเรื่องราว ลูกเสือจึงเล่าว่าวันหนึ่งแม่ของตนไปหาอาหารในถืนไกล หั้งตนไว้แต่ผู้เดียว มีความหิวโหยมาก เพ้อญมีลูกโคงับแม่โคดินมา จึงร้องขอนมกิน ที่แรกแม่โคไม่ยอม เพราะเห็นเสือเป็นสัตว์คุร้ายไม่อยากเข้าใกล้ แต่ลูกโคร้อนวอนแม่ แม่โคได้ฟังลูกน้อยอ้อนวอนเช่นนั้นจึงใจอ่อน จึงยอมให้ลูกเสือกินนม เพราความสัมสารมีเมตตา

ต่อสูกเสือ ฝ่ายลูกเสือได้กินนมอีนสำราญแล้ว ก็รู้สึกบุญคุณของแม่โค ได้ทำสัตยารช្រาน เป็นมิตรับนับถือแม่โคเหมือนแม่ของตนเอง เมื่อลูกเสือได้ทำสัตยารช្រานแล้ว แม่โค จึงถามว่า ถ้าแม่เสือมากัดกินต้นจะทำอย่างไร ลูกเสือให้สัญญาว่า ถ้าแม่เสือทำอย่างนั้น แม่เสือจะถูกฆ่าตาย ลูกเสือได้นำแม่โคและลูกโคไปซ่อนไว้ก่อน เมื่อแม่เสือกลับมา ก็เล่าความให้แม่ฟังอย่างละเอียดและอันวอนให้แม่สัญญาว่า จะไม่ทำร้ายแม่โคและลูกโค แม่เสือก็รับคำ แต่ต่อมาแม่เสือหงุดหงิดค้างนาน หลอกทำอุบายนลอกกินแม่โคนนี้เสีย ลูกเสือ และลูกโคคงเหตุการณ์นั้นถูกกว่า แม่เสือกินแม่โคแล้ว จึงพร้อมใจมาแม่เสือได้สำเร็จ แล้วเดินทางไปจนถึงอาศรมของถ้ำชี เมื่อถ้ำชีทราบเรื่องราวแล้ว จึงนำสัตว์ทั้งสองไปอาศรมและหาอาหารมาให้ ครั้นถึงวันถูกย์ดี พระถ้าชีจึงชุบทั้งสองให้เป็นมนุษย์ และตั้งชื่อลูกเสือว่า พหลิชัย ลูกโคว่า คาวี สองกุ玆ว่าจะขออยู่รับใช้สนองคุณ แต่พระถ้าชีบอกว่า ตั้งใจจะให้สองกุ玆ไปครองเมือง จึงได้ประสิทธิ์ประสาทคากาocomพร้อมด้วยอาวุธประจำตัวให้ศิลให้พรแล้ว ซึ่งทางให้เดินทางไปพิศตะวันออก พหลิชัยและคาวีกราบลางพระถ้าชีแล้วก้ออกเดินทางไปตามทิศที่พระถ้าชีบอก จึงไปพบเมืองหนึ่งชื่อว่า จันทบูร มีพระราชาปักครองชื่อว่าพระเจ้ามหาราช มีพระมเหสีพระนามว่า จันทราวดี มีพระธิดานามว่าสุรสรดา ในเมืองกำลังเดือดร้อน เพราะมียกษัตรนหนึ่งเข้ามาจับคนไปกินเป็นประจำ เมื่อคาวีไปถึงก็ฆ่ายกษัตราย์ พระเจ้ามหาราชจึงยกพระธิดาให้ คาวีกลับคืนให้แก่พหลิชัย ผู้เป็นพี่แล้วต้นเองก็จากพหลิชัยเดินทางต่อไป ก่อนที่ทั้งสองจะจากกันได้ตั้งสัตยารช្រาน ดอกบัวไว้คุณละดอก ถ้าผู้ใดมีทุกข์หรือได้รับความเดือดร้อน ให้ดอกบัวดอกนั้นเที่ยวเจาลงจะได้ตามไปช่วยกันได้ คาวีได้เดินทางไปถึงเมืองฯ หนึ่งซึ่งเป็นเมืองร้าง คาวีเห็นกลองใบใหญ่ใบหนึ่งจึงลองตีดู แต่ก็ไม่ดัง จึงแหะกลองออกดู ได้พบหญิงสาวสวยนางหนึ่ง เมื่อสอบถามก็ทราบเรื่องว่า เมืองนี้มีชื่อว่าเมืองยนนคร มีท้าวมหาราชนเป็นผู้ครองเมือง มีนางแก้วเกสรเป็นพระมเหสี ส่วนนางนั้นชื่อจันทรา เหตุที่อยู่ในกลอง เพราะนกอินทร์คู่หนึ่งมานกินชาวเมืองจนหมด พระราชนิศาจจึงช่อนนางไว้ในกลอง พระนิศาและพระมารดาถูกอกนกอินทร์จับกิน เมื่อคาวีทราบเช่นนั้น จึงจัดการก่อไฟขึ้น นกอินทร์คู่นั้นเข้าใจว่ามีคนอยู่ในเมือง จึงบินลงมาเพื่อจับกินเป็นอาหาร ในที่สุดก็ถูกคาวีฆ่าตาย ทั้งคู่ คาวีจึงอภิเบิกกับนางจันทราและครองเมืองเมืองยนนคร ต่อมาวันหนึ่งนางจันทราลงสรงน้ำ เพอัญพระเกศาบางเส้นหลุ่ว่วงออกมานางจันท์นำไส่พระอบลอยน้ำทึ้ง พอดี

ท้าวศกุณผู้ครองเมืองพัททพิไสยลุงสรงน้ำ ได้เก็บผลบัวล้อยันต์น้ำดังได้จึงเบิดออกดู ก็พบเส้นผมของสตรี มีกลิ่นหอมชามข่านใจ ก็นึก起เจ้าของผม จึงให้บ่าวร้องท้าพระนราครว่า ไครสามารถพาอาเจ้าของผมที่อยู่ดันน้ำมาได้ จะแบ่งเมืองให้ครึ่งหนึ่ง มีယายแก่คุณหนึ่งมา รับอาสาและทำการได้สำเร็จ โดยนางปลอมตัวเข้าไปเป็นผู้รับใช้ในเมืองรัมยนครแล้วได้ ลักเอาพระเครื่องของคาวีไปเผาไฟทำให้คาวีสิ้นพระชนม์ นางจึงพาระนางจันทราราไป ถวายพระเจ้ายศกุณ ท้าวศกุณมีความยินดีชั่นชุมมากแต่ไม่สามารถเข้าใกล้พระนางได้ เพราะพระวรกายพระนางร้อนไปหมด เนื่องจากพระนางยังมีความรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อ พระสามีเดิม

ฝ่ายพหลวิชัยเห็นดอกบัวเสี่ยงทายเหียวนำไป จึงรู้ว่าพระอนุชาได้รับอันตราย จึงรีบออกเดินทางและได้พบพระคาวีสิ้นพระชนม์และเห็นพระเครื่องของคาวีอยู่ในเตาถ่าน จึงหยิบออกมานำด้วยน้ำจันทร์นำไปแต่องค์คาวี คาวีพ้นชีพขึ้นมา เมื่อหั้งสองได้ทราบเรื่องรำแล้วจึงปลอมเป็นฤๅษีเดินทางไปยังเมืองพัททพิไสย รับอาสาท้าวศกุณว่าสามารถชุบพระองค์ให้เป็นคนหนุ่มได้ ท้าวเรอกิยินยอม ในวันทำพิธีพหลวิชัยได้นำคาวีไปช่อนไว้ในโรงพิธี เมื่อพหลวิชัยเข้าไปทำพิธีในโรงพิธี จึงให้ท้าวศกุณนั่งใกล้กองเพลิงที่ทำพิธี พอยได้โอกาสก์ผลักท้าวศกุณเข้าไปในกองไฟ ไฟไหม้จนสิ้นพระชนม์ พระพหลวิชัย จึงให้คาวีทรงเครื่องกษัตริย์อุกามาแสดงเป็นท้าวศกุณ พระนางจันทราราได้เห็นคาวีกราบโดยนัย จึงเข้าไปหาและขอโทษที่นางทำไว้ พระคาวีได้ยกโทษให้ หั้งสองได้ครองเมืองพัททพิไสยเป็นสุนสิบนา

เมื่อ่านเรื่องหั้งสองคือพหลาคาวีชาดกและเสือโคงคำนันท์ และเห็นความแตกต่างกัน พอกำหนดได้ดังนี้

1. ในเรื่องพหลาคาวีชาดก มีตัวละครคือ แม่โค ลูกโค และเสือโคร่ง เสือโคร่งไม่ได้กินแม่โค ส่วนในเรื่องเสือโคงคำนันท์นั้น มีแม่โค ลูกโค แม่เสือและลูกเสือ แม่เสือกินแม่โคและแม่เสือลูกและลูกโคฆ่าตาย

2. ในเรื่องพหลาคาวีชาดก พระอินทร์ลงมาช่วยพاشัตว์หงส์สามไปยังเทวโลก และสัตว์หงส์สามกล้ายเป็นเทพบุตร ส่วนในเรื่องเสือโคงคำนันท์ลูกโคและลูกเสือเล่าเรื่องให้พระฤๅษีฟัง พระฤๅษีชุบหงส์สองให้เป็นมนุษย์ตั้งชื่อลูกเสือว่า พหลวิชัย ลูกโคว่า คาวี

3. ในเรื่องเสือโคงคำนันท์ ผู้ประพันธ์ได้เพิ่มเติมเนื้อเรื่องต่อไปอีกจนยืดยาว เช่น พระพหลวิชัยและคาวีได้สู้กันยักษ์และนกอินทร์ ซึ่งไม่มีในชาดก

คุณค่าทางวรรณคดี

เสื้อโคคำนั่นท์ ได้ให้คุณค่าทางด้านวรรณคดี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. คุณค่าทางด้านความงาม
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)

1. คุณค่าทางด้านความงาม มีดังนี้

1.1 การเลือกสรรใช้คำ มีการใช้คำบาลีสันสกฤต แต่ออกเสียงเป็นไทยแล้ว
ออกเสียงไฟเราะ ระรื่นหู และมีความหมายหมายหนาในการแต่งจันท์ ตัวอย่างเช่น

เมื่อนั้นบุนนาครอ

ผู้สิทธิค่าสตร์ตระพึ่ยถ

แห่งเสือดำเนริกล

กิจล่าวกีชอบอรรม

จึงมีวีโรรส

พจนพากย์ด้วยพลัน

สรรเสริญคุณอาัน

กระทำสัตยวาที

คำศัพท์ มุนินารอ—ชื่อ สิทธิค่าสตร์—ความรู้ที่สำเร็จ

ธรรม—ความถูกต้อง วีโรรส (วี—โวรส)—อรสรู้ประเสริฐ

คุณ—a—ความดี สัตยวาที—ผู้กล่าวคำจริง

1.2 เสียงเสนาะ ความไฟเราะของเสื้อโคคำนั่นท์เกิดขึ้นจาก

1.2.1 สัมผัส มีทั้งสัมผัสสัมภาระ และสัมผัสอักษร อันทำให้เกิดเสียงกลมกลืน
ไฟเราะ น่าฟัง เช่น

แยกเต้าตามบีกปาก

ประทุมราคแดงฉัน

เดียงคู่อยู่จำนวน

จะเจ้าส่งเสียงใส

สัมผัสสัมภาระ วรรคที่ 1 คือคำว่า ตาม กับ บีก ปาก วรรคที่ 3 คือคำว่า คู่
กับ ออย

สัมผัสอักษร วรรคที่ 1 เต้า กับ ตาม บีก กับ ปาก วรรคที่ 3 เดียง
กับ คู่ วรรคที่ 4 จา กับ จะเจ้า ส่ง กับ เสียง ใส

นอกจากนี้ยังมีสัมผัสข้ามวรรค เช่น ปาก ในวรรคที่ 1 คับคำว่า ราค ใน
วรรคที่ 2 คำว่า ฉัน ในวรรคที่ 2 กับคำว่า นรร ในวรรคที่ 3

1.2.2 ลีลาจังหวะ ลีลาจังหวะในเสียงโคลาภินท์เหมาะกับอารมณ์ของตัวละคร เช่น ตอนคาวีฝ่ายกาญจน์ที่มากินชาวเมืองจันทบุรี ด้วยลีลาจังหวะกล้าหาญแข็งกร้าวและดุดัน ดังข้อความว่า

คุณขันจันจอมไทร คาวีฤทธิ์ไกร

ก็ลงประลงยักษชา

กุมกันผกผันไปมา ต่างคนต่างพา
จะฉบบจนโดยถวิล

คลื่นคลุ่นคลั่นหั่นมุจลินท์ ฉ่าฉ่าเสียงสินธุ
ระลอกกระฉอกชลธี

คาวีถอดพระบรรค์มุนี ชุมอยอันมี
นภาพด้วยสิทธิศักดิ์

ฟอกพื้นฟ้าดขาดคอຍักษ์ ด้วยเดชอนราزم
แห่งผู้สิทธิอยพะพร

ตอนพหลวิชัยไปพบคาวีสันพระชนน์ พระองค์ทรงพิลาปคร่าครวญ ฉันท์ตอนนี้มีจังหวะช้าเนินนาน ดังคำประพันธ์ ดังนี้

พระท้าวัลลังบมินาน เหนืออนนุชเดาพาล
ก็กอดพิลาปริ่ไร

กำสรดการแสงพิศมัย พิศวасขาดใจ
แลเพียงจะสั่นสุดสกนธ์

พี่มาหาเจ้า เยียดสว้อยเคร้า หลับอยู่บยล บเผยพระโอษฐ์ กล่าวเกลี้ยง
เกลากล วงศ์คำอ่ำพน ด้วยพีบ้างรา

ให้พี่ชื่นชม สระสร่างอารมณ์ ฤทธิ์โศก ถ่าว่าเคนเคิง พระไนนราชา
จึงมารณา ในเมืองตราหารณ์

1.2.3 การเล่นคำ มีการซ้ำคำ หรือ การเล่นเสียงพยัญชนะ ทำให้เกิดเสียงໄพเราะและได้ความหมายยิ่งขึ้น เช่น ตอนพระเจ้ายศภูมิบรมและทรงคิดถึงเจ้าของเกศาห้อม ดังคำประพันธ์ว่า

พระราย ฉายจันทร์
 ดารกรแสงศรี
 กลักษณ์มลังเมล่อง
 ช่วงโชคประเทือง
 ยับยั่บอย่าง รุ่งเรือง
 ประดับจำรัสซาวาลย์
 วยรวยกล้มเกล้า เยาวมาลย์
 กล้วกเล็บภูบาล
 ตะหลบตะเหลาใจ
 ส่องสมสม ศุขเนื่องใน
 ประดับประดิษฐ์ ชิดชน

1.3 ความหมายอันໄพเราะ กินใจ เกิดจาก

1.3.1 การพร瑄นาที่เจ้มแจ้ง ชัดเจน สามารถแลเห็นภาพจนได้ เช่น ตอนกล่าวถึงยกษกนคนในเมืองจันทรบูรพาว่า

มียกษกนอุทกรกษา
 มันย่ออมพารา
 นราณิกนรชน
 ผู้ได้ไฟลงอาชาล
 สันสุดเสียสกนธ์
 บหอนจะอดคงคืน
 มันเอาเป็นภักษบทิน
 ค่าไคร่ฝาฝน
 จะเข่นจะฆ่ากบมี

ตอนพระราวีผ่านกอกินทร์ผัว—เมีย ตายทั้งคู่ พร瑄นาทำให้เห็นภาพชัด เช่น ขันยืนเห็นอแก้วเกยไชย อินทร์ตัวไกร

ก๊เห็นยุพินทรราช
 แตอกถາลงด้วยสหสา
 จิตรจงจินดา
 จะคาดจะคุณภูชรา
 พระพื้นด้วยขอรค์กับกร
 ชุกขาดคอมรณ์

มหาวิหคโดยจง
 ส่องตัวตายทับกันลง
 กองกุณฑ์กลางรังค์
 คือดังภูเขาหลังทลาย

1.4 วรรณคดีรส เสือโคคำนั้นท์ ให้รสทางด้านวรรณคดี ดังนี้

1.4.1 คฤุกสารส คือรสแห่งความรัก มีปราภูอยู่หลาຍตอน เช่น ตอนลูกเสือหิวนมอกินนมจากแม่โค เมื่อลูกเสือกินนมจากแม่โคแล้ว ลูกเสือก็รักแม่โค ประหนึ่งแม่ของตัวเองและรักลูกโคโดยถือว่าเป็นน้อง ดังข้อความว่า

จึงให้พาลพยัคฆ์กินนม ลูกเสือชื่นชม

กินสำราญบานใจ

ครน อีມโคงจักคลาไคล กฎชาอ่าໄລ

กິດຸກມໂນຮັງຮັກ

ฯ ລ ၁

ข้าขอເອາທ່ານຄືອນນ ທລິນທຸມລ

ອັນມີຫຖ້ຍໃຈຕົກ

ໄວເປັນນາດາໂດຍອົບົງ ສົບສາຍໂລຫິດ

ຄືອຂ້ານັງເກີດໃນຄຣກ

ເບືອງບຽບົບໂຄບູຕຽພຣາຍພຣະນ ຍັງຢຸພກວ່າອັນ

ຈະຊອບັນນອັດດ້ວຍດີ

1.4.2 วรรณ คือรสแห่งความกล้าหาญในการรบ เช่น ตอนพระคาวี ข่ายักษ มีกล่าวไว้แล้วในหัวข้อลิลajanหะและตอนพระคาวีผ่านกันทรีย ในหัวข้อ ความหมายอันໄเพเราะกินใจ

นอกจากนี้ ยังมีตอนพระหลิวชัยและพระคาวีปลอมตัวเป็นดาบสไปร์บ้อสา ท้าวຍศกุณในการชุมพระองค์ให้เป็นคนหนุ่มในที่สุดก็มีพระยศกุณได ดังคำประพันธ์ว่า

จึงพระพหลราชราชี ผลักยศกุณ

ອັນຫລັງແກ່ກາມຕຸ່ມຫາ

ลงໃນກອງກຸຫໍທໍສ້າສ້າ หลັ້ນມຸດຍຫາວາ

ແລກາຫຼູດ້າຍກອງລັງ

ສມີທສມີພລືກຣມໂດຍຈົງ ທັບຫັນທັບລົງ

ອນາຄມວ້າຍເນື່ອມຮັນ

ຈຶ່ງພຣະດາບສບວວ ແຕ່ງອົງຄົງຫຼາຍ

ພຣະນຸ້ນການຄົມທິນາ

1.4.3 คานติรล คือสแห่งความสงบสุข มีปรากฎในตอนสุดท้ายคือ พระพหลวชัย และพระคาวีได้ม่าท้าวศกุณแล้ว พระคาวีได้ครองเมืองพัททพิไสย ทรงพระนามว่าศกุณ ทรงปกกรองประชาชนด้วยทศพิธราชธรรมและบำเพ็ญทานบารมีจนบ้านเมืองมีความสงบสุข ดังคำประพันธ์ว่า

ตั้งอยู่ในเทศพิธ	ราชธรรมโภพาร
แจกจ่ายจำหน่ายทาน	ทรพย์วาระหกแสน
อวยแก่ทิธิกา	ແລຍາຈกອນເຄືອງແຄສນ
กฎบาลหงวนແහນ	ກົບນໂດນນຸອີຈາ

๑ ๙ ๗

เสนา Narat	นราชนบานใจ
กราบเกล้าบังคมไฟ	ธิบดินทรทรงธรรม
สมบตีເພື່ອງກູລ	ພິພັນຄຸໃຫສວຽກ
ประเทศไทย	ສົມາຄຸຂສມບູຮຣີ

2. คุณค่าทางด้านคำสอน(ธรรมะ)

เสือโคคำจันทร์ ได้ให้คำสอนทางธรรมะไว้หลายแห่ง ขอกล่าวถึงคำสอนที่สำคัญ ๆ ดังนี้

2.1 ความเมตตาและความกรุณา ปракฏในตอนที่ลูกเสืออกินนม ลูกโค อ่อนหวานแม่ แม่มีความเมตตาส่งสารลูกเสือ จึงให้ลูกเสือกินนม ดังข้อความว่า

ว่าเราได้เห็นพลา	พยัคฆ์ให้ໂຍ້ຫາ
ชນ້ອຍຄະຫຼອຍຄອນຫນ	
อกแห้งหอบหิวหาชล	ຮສນມແມຕນ
กระหนกระหายເຮີກເຮາ	

2.2. ความมาตัญญู ลูกเสือเมื่อได้กินนมจากแม่โคแล้ว ก្រູສຳເຕັງບຸນຍຸດູນ ของแม่โคและได้ตั้งสัตยาธิษฐานว่าจะไม่กินแม่โคและลูกโคโดยถือแม่โคดุจแม่ของตนเอง และถือลูกโคเป็นดุจน้องร่วมอุทธร ดังคำประพันธ์ว่า

ลูกเสือสัญญามิตรไม้	ตรีด้วยอุ่นไวย
พฤษศาสตร์เสนหา	
จังทำธิษฐานสัตยา	สรรพทั่วเทวา
พนมพนมอมไฟพรพุกน	
จงเป็นสาภารีพันภก	แต่ตุข้ามฤค
อันมีมโนเที่ยงธรรม	
ถ้าข้าใจเกียจเดียดฉันห	มิดดดแก่กัน
จึงเทพดาดาลผลายู	
ถ้าข้าใจสุทธิใส่สานต	จงตุขามาน
พิพัฒน์สวัสดิอุจุล	
ข้าขอเอาท่านคืออนน	ทลินณุมณ
อันมีฤทธิไทยใจตร	
ไว้เป็นมารดาโดยอิชรู	สินสายโลหิต
คือข้าบังเกิดในครรภ	

2.3. ความໂກຮູ ເປັນຫຍາມຝ່າຍອກຸສລກຮຽມ ແມ່ເສື່ອລະທັງຄວາມສັດຍ
ໜລອກໝໍາກິນແມ່ໂຄ ລູກເສື່ອແລະລູກໂຄຮູ ໂກຮອມາກ ຈຶ່ງຮ່ວມໃຈກັນໝໍາແມ່ເສື່ອ ລູກເສື່ອກັດນມແມ່ ລູກໂຄຂວິດທີ່ໄສ້ພຸ່ງຈົນແມ່ເສື່ອຕາຍ ດັ່ງກໍາປະປັນຮ່ວ່າ

ບັດນັ້ນລູກພຍັກ໌ ໄສ່ກລກທຳຮັກ ແມ່ຂ້າປັ່ນ ເຄົ້າຄົ້ງເຄີ່ຍໝນ ຕະບັດໂກຮາ
ແຫ່ງກັດກຽງ ຄອຂາດນາດໃຈ

ລູກໂຄເຂົ້າຂົວິດ ໄສ້ພຸ່ງໂລທິຕ ເຮົ່າຍາມໃໝ່ລ ດື່ນດ່ວວທ່າວຄົ້ມ ກລັ້ງເກລືອກ
ເສື່ອກໃນ ວາວາໄສຮຍ ສັ້ນຫາຍວາຍປຣານ

ລູກເສື່ອມໍາແມ່ເສື່ອຈັດເປັນອັນຕຽງຮຽມຕາມຫລັກພຸທ່າສາສານາ ແຕ່ອາຄີຍກຽມທີ່
ຮັກໝາຄຳສັຈແລະໄດ້ພບພະຖານີ ພຣະຖານີຈຶ່ງຊ່ວຍລູກເສື່ອແລະລູກໂຄໃຫ້ພັນຈາກອກຸສລກຮຽມໄດ້

2.4. ຄວາມສັດຍ໌ ດ້ວຍກາຮັກໝາຄຳສັຕ່ວົງແລະຄວາມມີກົດໝູນຂອງລູກເສື່ອ ພຣະຖານີ
ຈຶ່ງຫຼັບສັຕ່ວົງທັງສອງໃຫ້ເປັນນຸ່ມ ແລະທັງໝໍ້ລູກເສື່ອວ່າ “ພທລວິຫຍໍ” ສ່ວນລູກໂຄໃຫ້ໜ້ວວ່າ “ດ້າວີ”

ดูรายพาลพย์คืบ ชั่งสูจันนี	พฤศราห์สองศรี
ประดิษฐ์ในสัตย์	วรจิตใจอารย์
แทนทดกำหนดสาร	ธรรมรัมต์ปอพาร
คือว่ากตัญญู	อภิมรตรักกัน
เป็นที่สรรเสริญสรรพ	กตเวทิตาธรรมร์
	นรเทพราณ

๑ ๗ ๑

ธกศสมมตินาม	พหลวิชัย
นุชนาถประไฟ	พระคาวีนทรบดินทร์

2.5. ความเสื่อสลด เป็นคุณธรรมสำคัญข้อหนึ่ง มีปรากฏตอนพระคาวี ม่ายักษ์ที่มากินชาวเมืองจันทบูรฯ พระเจ้ามหคราชจึงยกพระธิดาให้ แต่พระคาวีไม่ยอมวับ เพราะตนเองเป็นน้องพระหลวิชัย จึงஸละเพื่อพระเชฏฐา พระหลวิชัยได้อภิเชกสมรสกับ พระนางสุรสุดา ดังคำประพันธ์ว่า

ว่าข้าผู้ยุพเกาพาล	เป็นนุชกุมา
พหลราชนรินทร์	

๑ ๗ ๒

ดุณน์ได้เกร้าชา	ผู้เป็นเชฏฐา
มหาನರಾಸ್ವಮಿ	
ไนยนี้ย่อมมีเต่บรรพ	โบระณาอัน
ทำนุบำรุงเจยງ	

๑ ๗ ๓

ก่อการพิชิสยมพร	ธิดาดวงสมร
พหลราชกุมา	

2.6. การตัณหา คือความอยากในการเป็นกิเลสชนิดหนึ่งที่ทำให้บุคคลประสบ ความทายนะ ปรากฏในตอนพระเจ้ายศภูมิแห่งเมืองพัทธพิไสย ได้ตอบบรรจุพมของนาง จันทวรา พระองค์ก็ตกอยู่ในอำนาจแห่งกิเลสตัณหา คือกลืนหอมแห่งพระเกศาของพระ- นางจันทวราจนพระองค์ทรงปีศาจพะนนครครองหันนึงแก่ผู้ที่สามารถนำตัวเจ้าของพมมา

ถ้ายต่อมามีหญิงชราคนหนึ่งสามารถนำพระนางมาถวายได้ พระองค์ไม่สามารถเข้าใกล้พระนางได้ เพราะวารกายของพระนางร้อน ท้าวยศภูมิทรงด่าริว่าพระองค์ทรงชรา ส่วนพระนางจันทรารยังเยาว์ มีพระราชประสังค์จะชุบพระองค์ให้เป็นคนหนุ่ม จึงรับสั่งให้ประกาศหาผู้ที่ทำได้ พระพหลวิชัยกับพระคาวีปลอมเป็นดาวสรับอาสาจัดทำให้โดยให้พระคาวีเข้าไปชื่อนอยู่ในโรงพยาบาล ก่อน เมื่อพระพหลวิชัยเข้าไปทำพิธีในโรงพยาบาลและสืบพระชนม์พระคาวีได้ทรงเครื่องกษัตริย์แสดงตัวเป็นท้าวยศภูมิ และครองเมืองพัทชาพิไสย ดังคำประพันธ์ว่า

จี๊พระหลราชาชี ผลักศภูมี
อันหลงแก่ก้ามตฤณนา
ลงในกองกุณฑ์สหัสสา หลังมฤตยุรา
แลกษาตร์ก่ำยกองลง ชับช้อนทับลง
สมิทสมิพลีกรรมโดยจง
อนาคตม้ายเมื่อมรณ์

5. กลบทสิริวิบูลย์กิต

ผู้แต่ง คือ หลวงศรีปรีชา(เช่ง) ໂທประจำสำนักในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษา แต่งเรื่องสิริวิบูลย์กิตด้วยกลบท

ที่มาของเรื่อง กลบทสิริวิบูลย์กิต เป็นวรรณคดีที่แปลมาจากเรื่องสิริวิบูลย์กิตชาดก (5) ในบัญญा�สชาดก

ลักษณะการแต่ง กลบทสิริวิบูลย์กิตเป็นวรรณคดีเรื่องแรกที่ผู้แต่งใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนกับบทตลอดเรื่องรวม 86 ชั้นิด เช่น กบเดันต่อยหอย พยัคฆ์ข้ามห้วยพระจันทร์ทรงกลด นกกาบบีก ภูมิโนเชยชาบแกะร เป็นต้น และกลบทที่บังคับให้ใช้มาตรานั่ง ๆ เช่น บังคับให้ใช้แต่มาตรา ก ก ก ก ก ก ก ก ก ก ในบทหนึ่ง

ต่อไปนี้ขอกล่าวเนื้อเรื่องโดยสังเขปของ สิริวิบูลย์กิตชาดก และกลบทสิริวิบูลย์กิต

ສ්‍රිචිංජු ඩීප්ලැගිංචාදක

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวันมหावิหาร ทรงประทานถึงภิกษุที่เลี้ยงบิดา
มารดา โดยตรัสว่า การเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นคุณธรรมอันสูง แม้ในอดีตพระองค์ก็ทรง
เลี้ยงดูบิดามารดา จึงตรัสเล่าเรื่องสิริวิบูลกิจชาดกกว่า พระยศกิติเป็นกษัตริย์ผู้ครองจัมปาก
นคร มีพระเมธีทรงพระนามว่า สิริมดี วันหนึ่งพระเจ้าพ่อทรงได้ยกกองทัพมาตี พวກ
ข้ามมาด้วยอาสาอโกรต่อสู้ แต่พระยศหัวใจไว้ แล้วลอบออกจากเมืองไปบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่า
พร้อมด้วยเมธี เมื่อพระเจ้าพ่อทรงเข้าเมืองได้ จึงประกาศว่า ถ้าใครได้ตัวพระเจ้ายศกิติ
มาจะให้รางวัลตอบแทน จึงมีพระชนนหนึ่งรับอาสาไปจับพระยศมาขังไว้ ต่อมานางสิริมดี
ก็ประสูติพระโอรส ทรงพระนามว่า สิริวิบูลกิจ พระสิริวิบูลกิจได้ปลอมตัวเป็นดาบส
เพื่อไปปรบโภชแท่นบิดา เมื่อพับพระยศกิติเกี้ยวไปทำความเคราะพ พวกทัพรเห็นเข้าจึงนำ
ไปบนอกพระเจ้าพ่อทรง พระเจ้าพ่อทรงจึงให้ลงโภชต่าง ๆ ครั้งแรกให้ไปม่า แต่ดาบ
ของเพชรฆาตกลายเป็นจุณ ต่อไปได้ปล่อยให้ซ้างเหยียบ แต่ซ้างกลับวิ่งหนีไปจับโยน
หลุมถ่าน ก็บังเกิดเป็นดอกบัวบานรับ จึงให้จับโยนเหว พระยานาคราชจึงเนรมิตดอกบัว
บานรับ ต่อมาระยะนี้แยกออก และพวงประทุชร้ายจึงตกนรกหงหงดพระยานาคราชจึง
อวิเชกให้ครองเมืองจัมปากนคร ต่อมาระองค์เสด็จไปยังวิบูลบรรพตเพื่อเชิญพระราดา
กลับเข้าเมือง แต่พระราดาได้สั่นพระชนม์เสียก่อนด้วยความทุกข์โหมนัส พระสิริวิบูลกิจ
ได้ปลงศพพระราดาแล้วก็กลับครองราชสมบัติเป็นสุขตลอดอายุ ในตอนท้ายมีเรื่องกลับ
ชาติของพระโพธิสัตว์ตามแบบชาดกเรื่องอื่น ๆ

สำหรับเรื่องกลบทสิริวิบูลกิจนั้น ผู้แต่งได้ดำเนินเรื่องเหมือนอย่างเรื่องสิริ-
วิบูลกิจชาดกในบัญญาสนิบาตทุกประการ จึงไม่ขอ拿来กล่าวไว้ในที่นี้

หลวงครีปีชา (เช่ง) แต่งกลบทสิริวิบูลกิจ เริ่มนั้นด้วยการไหว้พระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ และพระเจ้าแผ่นดิน ด้วยกลบทชื่อกบเท้น
ต่อยหอย ดังคำประพันธ์ว่า

ยกหัตถ์น้อมยอมหัตถ์นั่งชั่นคงศีร

น้ำใจตรีกนึกจิตรองต่างทองเทียน
ยุบลงคุ่บากพระศาสดา
เคารพธรรมคำพห์โมพิธรรม

แจ่มจันองจองจำเนียรบังคมคัล
เป็นเทวินทร์บินเทวโลกาสรรพ
ส่องดวงใจใส่ดั่งจันทร์เจ้มอัมพ

ผู้แต่งได้บอกชื่อ ยศ ตำแหน่ง ของผู้แต่งและบอกที่มาของเรื่องว่ามารจากชาดก
ไว้ดังนี้

ข้าชื่อเช่งเขียนชื่อช่องของนามหมาย ล้าไวซ์อีลือว่าชายไวศักดิศรี
พระบัณฑูรภูลับันเทิงพระไไทยทวี ทรงยศแสงเต่งยศศรีหลวงปรีชา
พินิจดุภวนารถได้ให้ศักดิแสง ตามทำนองต้องตำแหน่งเป็นโทรหา
แจ้งชื่อวรรณจัดชื่องค์ชายกมา ยกค่าถังยังคากาชาดบ้าพี

คุณค่าทางด้านวรรณคดี

กลับทสิริวบุลยกติ ได้ให้คุณค่าทางด้านวรรณคดีไว้ดังนี้

1. คุณค่าทางด้านความงาม
2. คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)
3. คุณค่าทางด้านความงาม มีดังนี้

1.1. เสียงเสนาะ เสียงเสนาะเกิดจากผู้ประพันธ์ได้แต่งกลบที่อื่นๆ

บังคับให้แต่งใช้มาตราต่างๆ ซึ่งเป็นการแปลกรทำให้มีเสียงเสนาะ ไปเราะ ดังนี้

- บังคับให้ใช้แต่ ก ก ก เช่น

พระฤษีมีคำน่าวาที ว่าข้า้มายู่ในป่าใหญ่ ไม่มีผู้ตู้ต่อ ก่อกรรมได นิราไภย
โกรีไม่บีหา ที่บันมีที่อยู่ไฟ ไม่ทำโดยรู้ตั้มสุข แต่อยู่ในไฟคริชนี้ช้ำมา ๆ ลฯ

- บังคับให้ใช้แต่ ก ก ก ก เช่น

เจ้าพราหนึ่นอิสมีใจหาย ที่รำคาญแต่ก่อนตอนใจใหญ่ แสนสำราญ
บานชื่นรื่นในใจ กเข้าไปกินหัวผลไม้ อุย์มาได ไม่ชักก์ลاجر พระภูรชั้นต่ำบลศรี ๆ ลฯ

- บังคับให้ใช้ ก ก ก ก ก เช่น

กอถึงความมหาสถาน สันดานพราหนมพินหวังให้อยู่เมื่อันในอุบลที่
วนรัน น้ำใจนั้นให้ลลุเหมือนอุทก อันตั้งอยู่ในใบอุบลเม ให้ลรินรีสั่นวันไม่กังขา ๆ ลฯ

- บังคับให้ใช้ ก ก ก ก ก ก เช่น

กรุงกษัตริย์ทรงฟังไม่กังขา จึงตรัสว่าบันน้อยที่ไหน ขอประทานข้าเจ้า
เต้าจรไป ได้อ้าเครยอยู่ที่กุฎีคง ถึงเจ็ดวันเจ็บทูลลاجر ใกล้สิงหารบ้าใหญ่ไฟระหง ๆ ลฯ

- บังคับให้ใช้ ก ก ก ก ก ก ก เช่น

ໄອຮະອາອັກຂ້າຄວາມນີ້ເຊື່ອ ເຫັນສຸດທີ່ທີ່ຈະຄິດຄິດຖື່ງສມາ ສມາແມ່ແມ່ຈະຮ່າງໆ
ອາວຸດລະ ອາວຸດຮັບອັນຮ່າງໆຮ່າງໆພຶກ ຮຳພຶກຄິດຄິດຖື່ງພື້ຈາກເຈົ້າ ພົຈກໃຈໃຈເສົ້າຄົນື່ງ
ໆ ຊລ. ໭

— ບັນຍັບໃຫ້ໃຊ້ ກ ກາ ກນ ກງ ກດ ກກ ກບ ເຊັ່ນ
ພຣະນາງສັດບໍນາງວັນນັ້ງຕົກຫວິດ ນັ້ງຕົກຕິດໃຈແກ້ນດັ່ງແສນຄຣ ຈຶ່ງຫຼອງຄ
ຫຼຸລພົງໝົກພາກ ວ່າງໝູຮຽນເປັນເຮົດຕົວ ຈັກຈາກນັ້ນຈາກນາງປົ້ນຫັນ ແລ້ວ
ໆ

— ບັນຍັບໃຫ້ໃຊ້ ກ ກາ ກນ ກງ ກດ ກກ ກບ ເຊັ່ນ
ພຣະເທົວຄຣີສັວັດພື້ນອອຽດພື້ນອອງຄ ທີ່ຈັກພຶກແຈ້ງຈັດຮ້າຍສະຫວຸນ ພຣະນຸ່ຫ
ນັ້ນຄຽງຮ່າງເຫັນຮ່າງເຫັນຮ່າງ ກຣື່ອນປະກອບອຸປະກອບ ດັ່ງທີ່ໄຫຍ້ນາງແຍກຈະແຫລກຈະລື່ໃຫ້
ໄສກີ່ຈຳຈານຮ່າຍລະຫວ່າງ ຄ່ອນຫົ່ງອາກາກທີ່ສະນີຈະນີຈາ ຈະອາຫວາແສນທີ່ວິວວິວວາກ ແລ້ວ
ໆ

— ອັກໜ້າຕາຍ ບັນຍັບໃຫ້ ອີ ອີ ອະ ກດ ກກ ກບ ເຊັ່ນ
ສຸດຕິດຈົກຈົດກອກຈະຫຼຸດ ຖຸກໆພຣະຮັກໜັກດູຈີ່ພຈັກຂາດ ນຸ້ນເຫວັນເກມ
ໜັກຕົບອກນາງ ແກບຈະວາຫີ່ຫວັດອອກອນແນນ ເຈັບຈົກເຈັບອກວິຕຽກໜັກ ແລ້ວ
ໆ

— ບັນຍັບໃຫ້ວຽກຄລະ 3 ອັກໜ້າ ເຊັ່ນ
ຈັກກັບກ່າວດ່າວເດີມຕາບສັນຍ້ ຄຣົນສຸຮົຍະລອຍເລື່ອນລ່ອງສ່ອງສັວັດສ່ວ່າງ
ແຈ້ງແສນຄຣີສູງຢືນຈັດ ເລື່ອນລອຍລັດເຫັນແກ້ວໝູຄຸນຫວັນ ສວມມັງກຸງສອດໄສ່ສອດອັງສະ ແລ້ວ
ໆ

— ກົດບໍ່ຫ້ອັກໜ້າສັບປະຍະລະສາມອັກໜ້າ ເຊັ່ນ
ເສົ້າໂສກແສນແກ້ນຄຽນຄິດຈົກຈວນຈາກ ບ່າຍເປີຍມາກມາຍເມີຍເສີຍ
ໂສກສາງ ສ້ານເສີຍສວວັກຄວັນຄວັນຄວັນວຸ່ນເວີຍນວງ ເອນເອີຍອອກຄົງແລ້ວເລີຍບໍ່ເມີຍເມີຍນອງ
ໆ

— ບັນຍັບໃຫ້ແຕ່ ສອ ມີໃຫ້ໃຊ້ ສອ ຊອ ເຊັ່ນ
ຈັກກ່າວຄື່ງສົມເດືອນຈາກກຸມາຮ ດຣະເສມສານຕໍ່ສູວສົກທີ່ສມາຖົກທີ່ສມາ ດຣອງ-
ສມບົດແສນສັວັດສູນທຣ ພຣະຍານາຄາເສດີຈຈຽຍັງບາດາລ ພຣະອົກກັບທຮງຖົກທີ່ພຣະປີຕຸວາຮ
ໆ

— ບັນຍັບໃຫ້ແຕ່ ຊອ ມີໃຫ້ໃຊ້ ສອ ສອ ເຊັ່ນ
ພຣະເກຍແກ້ວໝູກຸງຂອງລູກເວີຍ ພຣະໄມ່ເຄຍຮາຍຮ້າງໜ່າງນຸ້ດວກນອມ ເພຣະ
ພຣະຮັກນຸ້ດວກເລື້ອວັກຈັກຕຽມດຽມ ຈະຫຼູບຜອນຮັງເມື່ອວິວຮັດໄໝ ແລ້ວ
ໆ

- บังคับให้ใช้แต่ ศอ มิให้ใช้ สอ ขอ เช่น
 ข้าเชยชมคากาและคิงชร ແງ່ช່ອງນາມພິເສດນໍາພິໄສມຍ ທົ່ວປະເທດນໍາ-
 ບຣເຖິງເງິນພະໄກຍ ข້າງໜັນໃນຊອກພາສີລາລາຍ ແລ້ວນວິເສດດ້ວຍຮູກຂ່າດີ ໧ ລ. ໬
 - บังคับให้ใช้ໄມ້ມ້ວນທຸກວຽກຄ ມີໃຫ້ໃຫ້ໄມ້ມ້າລາຍ เช่น
 ຈັກລ່າວຄຶ່ງເມຍທີ່ທຸຍ່ໃນ ອຽມໃຫມ່ວ່ອງຄົດເດືອນນາຄາ ອານາຄາໃຈຄຶ່ງອົງຄົດພະ-
 ກັດຕາ ໃຫ້ໂສກາຄຶ່ງບຸດວສຸດອາວຽນ ພ່ອເນື້ອທອນຜ່ອງໄສສຸດໃຈເອີຍ ໧ ລ. ໬
 - บังคับให้ใช้ໄມ້ມ້າລາຍ ມີໃຫ້ໃຫ້ໄມ້ມ້ວນ เช่น
 ໄວພຣະໝ່າມທອງຂອງນ້ອງໄສນ ໄມ່ເຫັນໄທກລັບໜັງດັ່ງປະສົງຄົດ ຕັ້ງແຕ່ກ້າວໄປ
 ຈາກນ້ອງພຣາກອົງຄ ອໍາໄລຍທຽງໂສກເສຣ້ວ້າວ້ອຽ ເມື່ອຍານເສວຍເສວຍໜານຕ່າງໆໃໝ່ ໧ ລ. ໬
 - บังคับให้ใช้อັກໜ້າວຽກຄລະສາມຄູ່ອັກໜ້າວ ເຊັ່ນ
 ສັນວາສັ້ນໃນອາຄຣມທີ່ອ້າໄສຮຍ ອານາຄາໃຈອານາຄໂກໂອ້ອາງຂນາງ ພຣະອົງຄົດເດີວ
 ພຣະອັບເປີລີ່ວພຣະອົງຄນາງ ມ້ວຍຊີພວກສັນໜີວາຕົມໜາດຊົງວັງ ໄມ່ມີຕ່ວໄມ່ມີຄູາຕິໄມ່ມີໄຄຣ
 ຈັກດູໃຈເຈຕສຶກດູຈິຕຣ້ວງ ໧ ລ. ໬
 - ກໍານັດອັກໜ້າວລຸ່ມໍາກຸຽນ ເຊັ່ນ

2. คณค่าว่างด้านคำสอน (ธรรมะ)

2.1 การรักษาศีลและรักษาธรรม ปรากฏพระยศเป็นกษัตริย์เครื่องครัวในทศพิธราชธรรมและรักษาศีล ดังคำประพันธ์ว่า

เจ้าเมืองครองครองธรรมจิตรชำนาญ ทรงแต่งการการผลักดูศลทรงรักษาศีลศีล
จัดเป็นหัตถ์ขวา ยื่นแก่กลัวกกลักษณ์จิตรคิดประஸงค์ ในไตรรัตน์รัตน์มุนีวงศ์จำนำงจงจงจิตร
เป็นนิจการ

2.2. ความไม่เปี่ยดเบี้ยนพยาบาลและผู้ก่อโรค เช่นตอนท้าวพาลราชยิก-
กองทัพมาล้อมเมืองจัมปากะ เสนานุชนตรีหงหลายอาสาอกรับ แต่พระยศกิต์ทรงห้าม
ปราบไว้ ดังคำประพันธ์ว่า

กรุงกษัตริย์ตรัสว่าอย่าเหี้ยหัน ย่อมเป็นพระอนิจจังทั้งร่างกาย เพราะไม่จะทำให้ดับจิตหวัง หลงหลวงแหนนรักนักตรังตึง	จชวนกันงดกราบทั้งหลาย เรمامาตรหมายเกิดมาราครึ่ง ให้ชิงชังโถสโนโหหึง ให้รังรึงราโคโถโยยก
---	--

2.3. ความจงรักภักดี ปรากฏตอนพระนางคิริมีแม้พระนางจะทรงครรภ์พระนางก็อุตส่าห์ติดตามพระสามีไปทุกหนทุกแห่งด้วยความจงรักภักดี ดังข้อความว่า

อันข้าบทนาภูน้องปองกายหมาย เสมอเทียบเปรียบนางช้างกุญชร อันชาตินี้มีประงามโฉม ขอเป็นบทบริจากว่าชีวัน	ตั้งชื่อกายภักดิมิห้อสอน ย่อมหาจารตามทรงองค์เจ้าทันต์ จนชุดโชนสั่งขาราอาสัญ ไม่ว่ากันตรานเท่าเข้านิพพาพ
--	--

2.4. ความกตัญญู ปรากฏตอนพระนางคิริมีคลอดโอรสและทรงเลี้ยงโอรสจนเจริญวัย พระโอรสทรงทราบว่าพระบิดาถูกศัตรูจับไป ด้วยความกตัญญูจึงถวาย Narada กับไปช่วยพระบิดาโดยไม่เพ่งคำทัดทานของพระมารดา ดังคำประพันธ์ว่า

แกกดัญญูกะตุ่จจะต่อตั้ง กตัญญูกะย้ายจะยักษากา	กตัญญูกะย้ายจะยักษากา
กตัญญูงอย่างหนึ่งยอดโยชา	กตัญญูกะจะราจะเริงรับ

2.5. มีความอดทน วางแผนและความสัตย์ (ขันดิ อุเบกษา สัตย์) ปรากฏตอนพระศิริวบูลิกต์ได้เตรียมอาวุธล้วนเป็นธรรมมาวุธ (อาวุธคือพระธรรม) ดังความว่า

ขันดิหัวตั้งปะทะเป็นทพหน้า ขันดิเร็งแข็งตะบันบั่นรบ	ขันดิกลั่นรู้ในเช่นในเชิงหลบ
อุเบกษาข้าจะตั้งจะแต่งกอง	อุเบกของแม่ทัพเมธีประสาท
อุเบกษาข้าจะวางจักรวรรดีวงซ์	อุเบกองค์ทรงนิวนิรันเดรศราย
ความสัตย์เทียบเปรียบแสงสะอ่อนสอน	ความสัตย์รอนราษฎร์อะริยะรา
ความสัตย์ตั้งดังลูกศรลั่นสายราย	ความสัตย์หมายตัดศีรษะศัตรูเป็น

2.6. หลักไตรลักษณ์คือความไม่เที่ยง เป็นทุกษ์ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน (อนิจจังทุกข์ อนัตตา) มีปรากฏในตอนพระศิริวบูลิกต์ทรงใช้หลักไตรลักษณ์เป็นเครื่องหักห้ามพระทัยในการจากพระมารดา ดังคำประพันธ์ว่า

“พุทธोเอื้อได้ยศแล้วด้วย
 พุทธोเอื้อยเมื่อดีมีมั่งคั่ง
 พุทธोเอื้อตกจนแล้วคนหาย
 พุทธोเอื้อรูปกิจกรรมความกรุ
 “ทุกขังเอื้อสังเวชแม่เกษแก้ว
 ทุกขังเอื้อยจากทุกช่องร่องอุรา
 ทุกขังเอื้อตึ้งแต่ทุกชั้นไม่สุขา
 ทุกขังเอื้อเนตรจักวนนวลจักยอม
 “อนิจังโถใจตั้งอนิจชา
 อนิจังสมบดีย้อมวับตี
 อนิจังสังขาราประชาชน
 อนิจังอาทนานิจจากาย
 อนิจังใจแล้วนจนแล้วเวียน
 “อนัตตาภัยังเราทั้งหลาย
 อนันต้าสัญสั้นโจกทั่วโลกแล
 อนัตตาจากโลกมนุษย์เล่า
 อนัตตาพันแผ่นที่พิพพพราย
 อนัตตาสัญเพราะนำลมและไฟ
 พุทธोเอื้อเหลือน้อยแล้วเหลือหลัง
 พุทธोเอื้อเพื่อนพรั่งพร้อมพรู
 พุทธोเอื้อมีแต่ความจะอดสู
 พุทธोเอื้อบันเฉล้ออกรา”
 ทุกขังเอื้อใกล้ลูกแล้วจะครวญหา
 ทุกขังเอื้อหทัยจะทุกกรอบ
 ทุกขังเอื้อทุกทิวจะซูบผอม
 ทุกขังเอื้อพิวจักรอมผอมจักรา”
 อนิจังกายาพิรากล
 อนิจังคล่องแล้วขัดวับติดผล
 อนิจังมีแล้วจนแต่วนเวียน
 อนิจังทรัพย์หงหงหลายไม่เสีย
 อนิจังตั้งแต่เปลี่ยนเวียนแต่เปร
 อนัตตาเกิดมาพยายามแฝ
 อนัตตามีแต่อนาถตาย
 อนัตตาแต่เทพเจ้ายังฉบินหาย
 อนัตตาย่อมฉบินหายสัญสาธรรม
 อนัตtagลัปปะไร้ไฟประหาร”

**2.7. ความดับสังขารหรือความแตกไปแห่งสังขาร หมายถึงความตาย มี
 ปรากฏในตอนที่พระสิริวิบูลกิธทรงพำนพะบิดาตามหพรมารดา ในที่สุดก็พบพระมารดา
 บรรทมสันพระชนม์ การสรวคตของพระมารดาทำให้นึกถึงหลักธรรมที่ว่า “ยงกิณุจ
 สมุทัยธมุน” สพุพนุต “นิโรชธมุน” แปลว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นตามธรรมชา
 ตั้งนั่นมีความดับเป็นธรรมชาติ”**

6. บทเหfferองกาภี

**วรรณคดีไทยเรื่องกาภี ได้เดาถูมมาจากกาชาดก จตุกสนิบาต กุฎិភកวรรณ
 และกุណาតชาดก อสิตินิบาต ในนิบาตชาดก**

สำหรับที่เรื่องกากี หรือ ก้ายที่เรื่องกากีนี้ เจ้าพัชรธรรมชิเบศรทรงนิพนธ์ระหว่างปี พ.ศ. 2248—2293 ขณะดำรงตำแหน่งเป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลสมเด็จพระเจ้า บรมโกศ พระองค์ทรงนิพนธ์ขึ้นจากเรื่องกากีชาดก ในจดุกนินบາตร สันนิษฐานว่า คงจะทรงนิพนธ์ตั้งแต่ตนจนจบหรือทรงนิพนธ์ไว้หลายตอน แต่กรมศิลปกรได้ค้นพบและพิมพ์ไว้เพียง 3 ตอนคือ

1. ตอนพระยาครุฑอลับเข้าปราสาทนางกากี
2. ตอนนางกากิตัดพ้อต่อว่าพระยาครุฑ
3. ตอนพระยาครุฑลักพาตนา กากีไปวิมานฉิมพลี

ต่อไปนี้ขอนำให้กากี (ของเดิม) มาศึกษาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

กากี	กากี
ปึกกระพือพารี	สูงๆ
ฉวยฉบับคำบนาคี	เป็นเหี้ยอ
หางกระหวัดรัดหัว	สูไม้วังเรียง
กากีร้อมโอบแก้ว	เจ้างามแพร์วับสรรพางค์
ปึกปอกเควานาง	พลางคลึงเคล้าเต้าจรรจล
ฉวยฉบับคำบนาคานา	เป็นภักษาพาผกผัน
หางกระหวัดริงรัดพัน	ดันเมฆามาสิมพลี
ดลสถานพิมานมาศ	เกลี่ยกลงสวัตินาญกากี
เหมือนยวนกามี	ปรีดาแนบแอบอิงองค์
เริงรื่นชื่นเชยปรง	พลางคลึงเคล้าเต้าบุษบง
กอดเกือเน้อนวลหง	ปลงสาวดิษมสมเสพย์สมร
กากีแห่งน้อยนาฎ	อภิวทประนมกร
ก้มเกล้ากล่าวจะอ้อน	ซอนชบหน้าตามียงมัน
บักชิกรีษาชน	กิริมย์permเกษมสันต์
กลมเกลียวเกี้ยวกรพัน	ผันยั่วเย้าเคล้าคลึงชม
สองศุขสองสังวาศ	แสนสุดสวัติสองสู่สม
สองสนิกนิทรรมา	กลมเกลียวชูสู่สมสอง

ແຢັ້ມຍິນພັກກັດກາ	ສາກົມຍືສົມຈິຕປອງ
ແສນສຸກສູນສົມພອງ	ໃນທັງແກ້ວແພຣວພຣຣະໄຮຍ
ລມພັດກລັດເມມເກລືອນ	ຟ້າລັ້ນເລື່ອນແລບແສງພວຍ
ວລາທັກດົກໂປ່ຍປ່າຍ	ສາຍສີນຫຼຸນອອງທັກຫາວາ
ເທຣາວ່າເງິ່ນ	ວ່າຍເຄົລັກລື່ນຫົ່ນຫຮຽ່າ
ສອງສມກລມກົງກາ	ເບື່ອພາສຸກທຸກນິຣັນດົກ

ຕ່ອໄປນີ້ຂອນນໍາເຮືອງກາກາຕິຫາດກ ມາກລ່າວໂດຍຍ່ອ

ເນື້ອພຣຸທເຈົ້າປະທັບອູ້ທີ່ເຊີດວັນນໍາຫາວິທາຮ ທຽງທຽບວ່າກິກຊູປ່ານີ້ໄວ້
ຈະລາສຶກ່າ ເພຣະມີຄວາມເສັ່ນໜ້າໃນສຕ້ຣີນາງໜຶ່ງ ພຣຸທເຈົ້າທຽງປະທານໂອວາທວ່າ
ຮຽມດາສຕ້ຣີມີຈົດໄມ່ແນ່ນອນ ແມ່ໂບຮາມບັນທຶກທິ່ງໜລາຍ ກີ່ໄມ່ສາມາດນຶ່ງກັນຄວາມ
ປະພຸດຕິນອກໃຈຂອງສຕ້ຣີໄດ້ ແລ້ວທຽງເລົ່າເຮືອງກາກາຕິຫາດກ ດັ່ງນີ້

ໃນອົດກາລ ພຣຸທເຈົ້າພຣໝທັດເສວຍຮາຈສມນີໃນເມື່ອພາຣາອສີ ມີພຣະອັກ-
ມແຫັ້ນາມວ່າ ກາກາຕິ ພຣຸທເຈົ້າພຣໝທັດທຽງໂປ່ດກາຮເລັ່ນສກາ ພຣຍາຄຽກໄດ້ແປ່ງເປັນ
ມນຸ່ງຍົມມາເລັ່ນສກາກັບພຣອງຄຸກ 7 ວັນ ພຣຍາຄຽກພບນາງກາກາຕິ ມີຈົດເສັ່ນໜ້າຈຶ່ງລັກພາ
ໄປວິມານຈົມພົລື ພຣຸທເຈົ້າພຣໝທັດທຽງທຽບວ່າພຣມແຮສີໜ່າຍໄປ ຈຶ່ງສົ່ງໃຫ້ຄນຮຽບພໍ້ອ
ນາງກຸງເວຣໄປຕາມຫາ ເຈົ້າວັນຕ່ອມາພຣຍາຄຽກກີ່ມາເລັ່ນສກາອີກ ຂະໜະກັບຄນຮຽບພໍ້ນາງກຸງເວຣ
ໄດ້ແປ່ງກາຍອູ້ໃນຂົນປຶກພຣຍາຄຽກຈົນໄປຖື່ງວິມານຈົມພົລື ເວລາກລາງວັນພຣຍາຄຽກໄປໜ້າ
ອາຫາກ ຄນຮຽບພໍ້ຈຶ່ງເຂົ້າໄປໜານາງກາກາຕິແລ້ວໄດ້ເສີຍກັນ ຄຣັ້ນຄຣນເຈົ້າວັນ ພຣຍາຄຽກມາ
ເລັ່ນສກາ ຄນຮຽບພໍ້ແປ່ງກາຍມາດ້ວຍ ແລ້ວໄດ້ກຣາບຖຸລຄວາມຈົງແຕ່ພຣຸທເຈົ້າພຣໝທັດ
ພຣຸທເຈົ້າພຣໝທັດຈຶ່ງຮັບສົ່ງໃຫ້ຄນຮຽບພໍ້ແຕ່ງເພັນຂັ້ນໃຫ້ພຣຍາຄຽກພໍ້ຈົງຈນັ້ນຕົວພຣຍາຄຽກຈຶ່ງ
ກັບໄປ່ນຳນາງກາກາຕິມາຄວາຍພຣະຮາຈາ ແລ້ວໄໝໄດ້ເລັ່ນສກາອີກ ໃນຕອນປະໜຸນຫາດກ
ພຣຸທເຈົ້າຕັ້ງສ່ວ່າ ນາງກຸງເວຣໃນກາລນັ້ນໄດ້ເປັນກິກຊູຜູ້ກະສັນຈະສຶກໃນບັດໜີ ສ່ວນພຣະຮາຈາ
ໃນຄຽນນີ້ໄດ້ເປັນເວົາຕອກຕະຈະນີ້ແລ້

ອວຣອກຄາຫາດກກົດລ່າວໄວ້ວ່າ ເຮືອງກາກາຕິຫາດກນີ້ເປັນເຮືອງຍ່ອ ສ່ວນຄວາມພິສດາຮ
ນີ້ມີອູ້ໃນເຮືອງກຸມແລ້າຫາດກໃນອສີຕິນິບາດ ພຣຸທເຈົ້າທຽງແສດງຮຽມເຮືອງໂທຍຂອງກາມແກ່
ກິກຊູຜູ້ອຍກາລສຶກ່າ ໂດຍທຽງນໍາເຮືອງອົດຕິນິທານເຮືອງພຣຍານກຸ່ານາລະຜູ້ເປັນພຣະໂພຣີສຕ້ວ
ໄດ້ພຣຍານາລພຣຍານກຸ່ານພຸ່ນພຸ່ນມຸ່ຂະໜູກນາງບຣິຈາວິກາທອດທັງ ແລ້ວພຣຍານກຸ່ານາລະໄດ້ເລົ່າເຮືອງ

ต่าง ๆ เกี่ยวกับไทยของศรี ให้พระยานกปุณณมุขฟัง เรื่องเหล่านี้มีเรื่องนางกัณฑามีผัว 6 คน, นางสมณีมีผัวกับนักเลงสุรา, นางกาภันตี, นางบัญจปานี, นางกุลงค์เกว ฯลฯ หญิงเหล่านี้เป็นผู้มักมากในการ มีผัวหลายคน นับเป็นศรีไทยของบุรุษ ในตอนสุดท้ายพระพุทธเจ้าทรงประชุมชาดกว่า พระยานกุณາลาลีคือพระองค์ ภิกษุราช-กุุมารหงษ์หลายเมืองได้ฟังพระธรรมเทศนาจนแล้ว ก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

สำหรับคุณค่าทางด้านวรรณคดีของบทเรื่องกาลี มีพร้อมเข่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ จึงไม่ขอกล่าวไว้ในที่นี้

3. วรรณคดีชาดกในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณคดีไทยที่เปลี่ยนจากชาดก หรือ ที่เกี่ยวกับเรื่องชาดกทางพุทธศาสนา มีอยู่หลายเล่มเท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้

1. มหาชาติกลองเทคโนโลยี	5. สุนธิคัมฉันท์
2. ภาคคากลอง	6. สังข์ทอง
3. สรรพสิทธิคัมฉันท์	7. คาวี
4. พระสุรชนคัมฉันท์	

จะขอกล่าวแต่ละเรื่องไปตามลำดับ

1. มหาชาติกลองเทคโนโลยี

มหาชาติกลองเทคโนโลยี เป็นวรรณคดีเกี่ยวกับมหาเวสสันดรชาดกที่แต่งสืบต่อมา จากการพยัมมหาชาติในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม กรุงศรีอยุธยา สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า เมื่อมี Hindoo สืบการพยัมมหาชาติขึ้นแล้ว พระภิกษุได้อาไปเทคโนโลยี เรียกว่า “เทคโนโลยี” การเทคโนโลยีมหาชาติเป็นกลอนและเป็นทำนองต่าง ๆ มีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรม เนื่องจากการพยัมมหาชาติในสมัยพระเจ้าทรงธรรมยาวไป บันทึกทั้งหลายจึงได้ดัดแปลง ตัดความ ในภาษาไทยให้สั้น โดยมีจุดประสงค์ให้เทคโนโลยีในวันเดียว ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ในสมัยรัชกาลที่ 3) ได้มีการแต่งหนังสือมหาชาติขึ้นมากหมายหลายสำนวน

สำนวนของมหาชาติกลองที่กรุงรัตนโกสินทร์ได้คัดเลือกสำนวนที่ดีเด่น มารวมไว้ครบ 13 กัณฑ์ ในจำนวน 13 กัณฑ์นี้มีสำนวนโวหารแตกต่างกัน ทั้งนี้ เพราะมีผู้แต่งหลายคน ดังนี้

1. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากرمพระปรมานุชิตชัยในรัช ทรงนิพนธ์ 5 กัณฑ์

กัณฑ์ทศพร	กัณฑ์หิมพานต์
กัณฑ์มหาราช	กัณฑ์ฉกฉัตรย์
กัณฑ์นครกัณฑ์	
2. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ 3 กัณฑ์

กัณฑ์วนประเวศน์	กัณฑ์จุลพน
กัณฑ์สักกบปรพร	
3. เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้แต่ง 2 กัณฑ์

กัณฑ์กุமาร	กัณฑ์มัธรี
------------	------------
4. พระเทพโมลี (กลีน) ได้แต่ง 1 กัณฑ์

กัณฑ์มหាពน

5. สำนักวัดถนน ได้แต่ง 1 กัณฑ์

กัณฑ์ทานกัณฑ์

6. สำนักวัดสังฆาราม ได้แต่ง 1 กัณฑ์

กัณฑ์ชูชา

ลักษณะการแต่งมหาชาติกลองเนียน

ผู้แต่งได้ยกເອາຄາລາບັດຕອນທີ່ນີ້ຂຶ້ນຕົ້ງເປັນກະຮູ້ແລ້ວຮຽຍເຮືອງ ໙ີ້ອງດ້ວຍ
ມາດານີ້ ແລ້ວຈຶ່ງຍົກມາດຕອນຕ່ອງໄປມາຍໍາຍອື່ຈນຄວບຈຳນວນມາດາໃນແຕ່ລະກັນທີ່ ໂດຍວິທີ
ນີ້ທຳໄໝມີຄໍາມີບຮຽຍພິສດາຮ ພັ້ນເຂົ້າໃຈງ່າຍ ດັ່ງຕົວຢ່າງໃນກັນທີ່ທັກໂລກອຸ້ນຫຼັນຕົ້ນແຕ່ງໄວ້ດັ່ງນີ້

ຜຸສຸສົດ ວະນະເປີດ ອີທີ່ ສຸດຖາ ກົບລວຕຸ່ມ ອຸປນີສຸສາຍ
ນີ້ໂຄຮາຣາມ ວິຫວນຸໂຕ ໂປກ່ຽວສຸໍ່ ອາຮພຸກ ກເສີສົດ
ສຸດຖາ ສົມເຈົ້າພະສົມເພື່ອ ປຳເນົຟພະຍາຍາມ ປຳເນົຟພະຍາຍາມ
ເປັນທີ່ກິກຂາຈາກ ທຽນສໍາຮາຜູ້ພະຫຼາມທີ່ມີໂຄຮາຣາມວິຫວນຮຸ່ມພຸທ່າວາສແໜ່ງສາກຍາຮ
ຮ່ວມພະປະຢູ່ຮວງຄົນຮົວຕ່າງ ອາຮພຸກ ທຽນປ່ວາກົງົງໂຄຮາຣາມ ໄທີ່ເປັນອຸບື້ເຫດຸ ກເສີ
ຈຶ່ງດຽວສະເໜີນພະມາເວສສັນດູຈາດກ ໄທີ່ເປັນພລາດີລົກຍອດຍິ່ງພະຍານພະອວຫັນຕົ້ນນັບ
ປະປາມາດຸທ້າວັນພະອອງຄ ແຕ່ລັວນທຽນປົງສົມກິກາ ມີພະມາກັສສປເຕະເປັນຕົ້ນ ມີພະ
ອານັ້ນທີ່ເປັນປົງໂຍສານ.....

ສໍາຮັບເນື້ອເວັ້ງໂດຍສັງເນຸຂອງແຕ່ລະກົມທີ່ນີ້ ໄດ້ກ່າວໄວ້ແລ້ວໃນມາຫາຕີ
ຄຳຈະຕະກົມ

ຄຸນຄ່າທາງດ້ານວຽກຄົດ

ມາຫາຕີຄໍາກລອນ ພຣິພ ມາຫາຕີວ່າຍຍາວ ໄທ້ຄຸນຄ່າທາງດ້ານວຽກຄົດດັ່ງນີ້

1. ຄຸນຄ່າທາງດ້ານການພາສາ
2. ຄຸນຄ່າທາງດ້ານໃຫ້ຄວາມຮູ້ຕ່າງ ຖ້າ
3. ຄຸນຄ່າທາງດ້ານຄໍາສອນ ຄຕິຮ່ວມ ຄໍາສຸກາມືດ

1. ຄຸນຄ່າທາງລ້ັນພາສາ

ໜັງສຶ່ວມມາຫາຕີຄໍາກລອນ ພຣິພ ມາຫາຕີວ່າຍຍາວ ເປັນວຽກຄົດທາງພຸທະສາສນາ
ເກີຍວັກນາເວສັນດຽບຊາດກ ພຣິພ ມາຫາຕີວ່າຍຍາວ ເປັນວຽກຄົດທາງພຸທະສາສນາ
ທີ່ເກີຍວັກທາງຄາສນາ ກໍາທັນດຸຄຸນຄ່າທາງພາສາໄດ້ ດັ່ງນີ້

1.1 ໃຫ້ພາສາແນະສມກັນເນື້ອເວັ້ງ ເວັ້ງມາຫວະສັນດຽບຊາດກແນ້ນໜັກທີ່ການ
ນຳເພີ້ມບາມີເວັ້ງທານ ການທຳທານແຕ່ລະຄົງຂອງພຣະເວສັນດຽບທຳໄທເກີດປາງີຫາຍີຄວາມ
ອັດຈຽຍຕ່າງ ທີ່ຜູ້ປະເທດຕ້ອງການໃຫ້ຜູ້ອ່ານເກີດຄວາມເລື່ອມໄສແລະຍືນດີ ຜົ່ນປົ່ນໃຫານທີ່ພຣະ
ເວສັນດຽບທຽບທຳ ດັ່ງຕອນທີ່ພຣະອອົງຄໍທຣງບຣີຈາບຸຕຸຣແລະຮົດໄທເປັນທານ ດັ່ງນີ້

“ເນື້ອພຣະອອົງຄໍທຣງຍອຍກປີບຸຕຸຣທານມີທັນຫ້ ຈຶ່ງທລ່ອທັນອຸທກຫາວາໃຫ້ຕກລົງ
ເຫັນວີມີອົບຊື້ ຂັ້ນຈະຮົບຢັ້ງກັນ ພຣິພ ມາຫາຕີວ່າຍຍາວ ອັນວ່າການພັນພຣະລົມເອັນຫາ
ແນ່ນໄດ້ສອງແສນສື່ມືນໂຍ່ນ ເສີ່ງອຸໂປະກວິນຄຣົນຄຣົນດັ່ງໄຟບຣລັກລົບ ຈະມີລາຍຸໂຄກໃຫ້
ທຳລາຍຸ່ງສັງລົງຈັດຕູບາຖວິບາທກີ່ຕົ້ນເຕັ້ນເຕັ້ນໂພນໂຈນດັ່ນປະໜົງວ່າບໍ່ພິນຈະພົກຄວ່າພລັ້ນແລ້
ພົງໃຫ້ພົກພາຍອກນາງພຣະຫຣະຈີ່ແຍະແຍກກະຈາຍອູ່ຮອນ ສະເໜືອນສະຫັນເລື່ອນຄົ້ນອູ່
ຄຣົນ ອຸຈ່ານີ້ວ່າບືນສັກແສນນັດມາກະຫົນໜໍ້ໜໍ້ຍືງອູ່ເປົ້າຍັງ ເສີ່ງຈະຈາດຈານ”

1.2 ໃຫ້ພາສາແນະສມກັນທາຫາທອງຕົ້ວລະຄຣ ຕົ້ວລະຄຣໃນເວັ້ງມາຫວະສັນດຽບ
ຊາດກທີ່ເຕັ້ນ ວິ່າມີພຣະເວສັນດຽບ ພຣະນາງມ໌ທີ່ ກໍ່ເຫົາ ທ່າລີ ພຣະເຈົ້າກຽງສູງໜີ້ ພຣະນາງ
ພຸສສົດີ ທູ້ອັກ ນາງອມືດາ ພຣະນາງເຈົ້າກຽງສູງໜີ້ ເປັນຕົ້ນ ຕົ້ວລະຄຣແຕ່ລະຕົ້ວໄດ້ແສດງບທບາກ
ແຕກຕ່າງກັນໄປ ຜູ້ປະເທດຕ້ອງການໃຫ້ໃຫ້ພາສາແນະສມກັນຕົ້ວລະຄຣນີ້ ຖ້າ ດັ່ງນີ້

ก. ชูชากเป็นคนเข้าเลี้ยง ตอบตะแคงเพื่อเอาตัวรอด เช่น ตอนพูดกับพราวน เจตบุตรว่าเป็นราชทูตถือสำเนาจากพระเจ้ากรุงสัญชาตย์ ดังข้อความว่า

“เอ็งกระไรนะช่างไม่พินิจคิดจะเนคุหน้าตา นี่จะเป็นหน้านายหรือหน้าข้าคิดดูให้มาก นี่คนยกยาจากทรัมป์ใช่ กูนี่มีใช่พระมหาณ์ไฟร์ฟลัดเพลงมาขอทาน พุรามโนน ทูต กูเป็นพระมหาณ์เมษาลปุโรหิตทั้งเป็นเสวกทูต สำเร็จการหั้งพระนคร”

ชูชากเป็นคนขอล้าด นิสัยคุยโว อวดเก่ง ทำนองเก่งแต่ปาก เช่น ตอนชูชากเดินทางไปถึงเมืองสีวิรाष्टร์ ชาวเมืองสีพีเข้าใจว่าจะมาขอพระราชทานอีก จึงพาภันกกล้มรูมทำร้าย ชูชากได้ท้าตีท้าต่อย ดังคำประพันธ์ ดังนี้

“จึงร้องว่าข้าเยี้ยวย้อเจ้าจัดกันเข้ามาที่ดี จะเล่นกันทางกระบวนการบีตไม่สันไม่ยิว หรือจะซักซ้อมสามเส้าสองกันด้วยมวยหมัด อันกูนี้ถึงแก่ก็แก่หัด หัดกันลงแต่สักดึ้ง หรือจะเล่นกันทางเลโโล่ดึ้ง ดาวเดียวดีมีเงี้ยวมา แต่ไ้อีปากันนักล้าวไม่กลัวแต่ไ้อีใจนั้นระรัวตัวก็สั่นอยู่จริง ๆ อันตินกพาวร์ไม่อู้”

ข. พระหวสสันดรเคราะห์และเชื้อพั่งพระบิดา เช่น ตอนถูกเนรเทศออกจากเมือง บรรดาษัตติย์มาตุลนคุกุลอันวอนให้พระองค์เป็นกษัตติย์ครองเมืองมาตุลนคุ ก ทรงคัดค้านโดยให้เหตุผลว่า

“ได้มีพระราชนัญชาติอาชญาแก่เรา ให้ขับไล่เราไปอยู่ในเขาวังกบวรพต เรา มีความเคารพจะไม่ล่วงพระราชน้ำหนอนนั้นโดยพลัน จะขอไปตามรับสั่ง”

พระเวสสันดรเป็นผู้มีเหตุผลในการบាเพียงทาง เพราะต้องการพ้นจากกิเลส ดังตอนที่ทรงให้เหตุผลกับพระเจ้ากรุงสัญชาตย์เมื่อคราวพระราชทานช้างบ่าจัยนาคแก่พระมหาณ์ ชาวเมืองกาลิงคราษ្សร์ ดังข้อความว่า

“กระหม่อมฉันเห็นว่า นรชนชาติหญิงชา ยังหมกมุ่นวุ่นวายด้วยกิเลสย่อมท่านเทเวชอยู่ในชุมชนสุดสังเกต เกล้ากระหม่อมสั่งเวชทุกทัยนัก จึงஸະที่รักออกทำการ หวังจะเป็นสะพานข้ามด้านเดนกิเลส”

ค. พระนางมัทธิเป็นคนถือขั้นธรรมเนียมประเพณีเคร่งครัด พระนางขอเสด็จตามพระเวสสันดร ดังคำประพันธ์ว่า

“ครั้นลูกจะไม่ไปก็ใช้ที่ ด้วยพระราชสมิศตากไร ครัวเข้าอินังลูกจะนอนล้อยนวลอยู่ในวังมิบังควร ประชาชนมันจะชวนกันสรวลแข่ แม่ที่ไม่รู้ที่จะแลดูหน้าใครให้เต็มเนตร จะสู้ทันเทเวชไปในราวน้ำ”

พระนางจงรักภักดีและเกิดทูลพระสามี ดังคำประพันธ์ว่า

“มักรนจะสู้น้อมยอมตายกับฝ่ายบาท จะพิทักษ์ให้ราชทุกเย็นเช้าจะหาผัวที่ไหนได้ดังทูลเกล้า ตายแล้วเกิดเล่าสักร้อยชาติ จะเหมือนพระเวสสันดรจากปราชญ์นัยกันก”

1.3 ใช้ภาษาทำให้เกิดภาพพจน์ชัดเจน

ตอนพرانเจตบุตรเห็นชูชากสำคัญว่าจะมาทำร้าย จึงปลดธนตั้งท่าจะยิงชูชากดังนี้คำประพันธ์ว่า

“จึงปลดเบล็งปลงหน้าไม้ชักลูกหลุดออกจากแล่งไส่ปากเข้าขบคัน ขยันเขยอนชยดเข้ามา ชนนุ่ อโกรเปตุว่า จึงยกเท้าขวาเหยียบคันข่มลงไว้ ก้มสอดสายสะพักพาดไฟล์ไส่เสลี่ยงแหล่งท้าย มือกระหัดหน่วงเหนี่ยวสายสนสอดขึ้นกับคัน จึงนั่งเหยียดยันสองเท้าทอดถีบคันคันให้ชนด้ กลับสายน้ำว่อนสะพัดพาดสวมไส่สะลัง ราชุชักอากรทุติว่า ส่องมือเข้าเข่นครัวรุ่งราชากลากสายชัก ดังกะกิกกุกกังสายพาดขึ้นกับไก่จึงอาลุกลงวางพาดไส่สายสรวงรวมร่วมร่องราง ลูกขี้นียงไอยิດแด่ยะหยัดย่างย่อเท้าหน้าคุ้นเข่าย่อเท้าหลังศอกหนึ่งตั้งขันบนเข่า ยกเส้นร่างวางประทับกับแก้มเข้าแล้วเลึงลีวหน้า”

1.4 การเด่นคำ การเด่นคำทำให้เกิดเสียงไฟเราะเพราะมีการสัมผัสอักษร เช่นตอนที่ชูชากซื่อมแซมบ้าน เสียงสัมผัสตัวอักษรทำให้มีความรู้สึกในทางมั่นคง ดังคำประพันธ์ว่า

“เกลากลอนไส่ชิกครุยะ มุงจะจะจากปรุปอรุ่ง แลตະละโล่งลดเห็นพ้า ขันหลังภาครอบจากหลบໂคง์โคง์กบดชิกกอน ผ้าไม้ครอบครัวมองกิไก่ ไม้ข้างความขาวะเป็นรุ สอดเสียบหนูแน่นขันขัด บันลมดัดเดาหักห้อย กบหูห้อยแยกแครกครากจึงจุ่จากจัดห่าง ๆ ผ่านน้ำต่างแต่งให้มิด ล่องหลวงบีดปักชีฟาก ตงรอดควรกเครียดราวด์ คอม่อขัดค้าขึ้นขัง ทุวาร์ ปฏิสูงบริตุว่า จักตอกมากขมวดเป็นเกลี้ยง ผูกแน่นหนีຍวนน่วงประตูหัวหัวชูชาวยชักชิด บีดมีมิตไม่เหินห่าง ไส่กลอนกลางกลัดเห็นบีบแนม ลีมเสียดแซมช้าให้ชิด”

1.5 ใช้คำเปรียบเทียบ การใช้คำเปรียบเทียบทามให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น เช่นตอนพระนางมักรีทูลพระเจ้ากรุณสัญขอติตามพระเวสสันดรไปป่าด้วยเปรียบเทียบที่เห็นว่า ผู้หญิงสมัยก่อนนั้น สามีเป็นผู้คุ้มครอง ดังคำประพันธ์ว่า

“พระพุทธเจ้าข้า สามีมีอยู่แล้วเหมือนหนึ่งฉัตรแก้วอันกันเกศ งามหน้างาม เนตรทุกเวลา พระคุณอ่อนเยี่ยม เป็นมายชาหยาดเรกรุ่น จำเริญร่างไม่มีสบายน ดังเพชรตันรัว สายเป็นไฟฟ้า วิกิณิตุ่ว ก็ย่อเมยานาราคามีมายได้ ผู้ที่จะซื้อใส่ก็อยาหน้าเหมือนหูงิ้ง มายชาหยาดสั้นอาลัย”

ตอนชูชากกล่าวยืนยันเรื่องที่ตนขอ 2 กุฎารจากพระเวสสันดรจริง ๆ ชูชากกล่าว สรรเสริญพระเวสสันดร ดังคำประพันธ์ว่า

“สมเด็จพระหนอนเรศุรศรรยาธเบศเวสสันดรพระองค์ได้ ผู้เป็นที่พึงพัก สำนักอาศัยแก่นิกรชน.....เสมอแม้นแผ่นพสุราดลอนหนาหนัก เป็นที่พึงพิงสิงสำนัก แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง..... มีจะนนประดุจหนึ่งว่า ห่วงหาสารชาลาลัย เป็นที่ชลธ ถังหลังให้หล่อลงลับตามแต่มหาคงคา ทุกถืนประเทศไทยเขตกุนทิรา ก็เหมือนพระบวรสันดาน ของพระองค์ ชี้ทางพระราชนรรธรรมหับยนุตربบริจาคอันยอดยกที่จะกระทำได้ทรงสละ ให้เป็นทาน อันนี้เหลาอาจอ้างເອາຕ่างพยานของข้าชี เป็นความสัตย์ดังนี้แล้วแล” ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก มีการให้คำเบรี่ยนเที่ยบไว้มากหมายหลายแห่ง ทำให้ผู้อ่านอ่านเข้าใจความหมายง่ายขึ้นทั้ง ๆ ที่มีการใช้คำบางคำที่ค่อนข้างยาก

1.6 ใช้คำพรรณนาโวหารทำให้ภาพจนงดงาม การใช้ถ้อยคำพรรณนาแบบ โวหารมีอยู่มากหมายหลายแห่ง ขอยกมาเป็นตัวอย่าง ตอนอจุตฤษีพรรณนาภูเขาคันธามาน์ ในกันท์มหพน ดังคำประพันธ์ดังนี้

“พุธุเม ดุกรมหพราหมณ์พรหมบุตรบราhmaติทิชคงพิสัย เอส เสโล แลตอนดในเบื้องหน้าโน่นก็เข้าใหญ่ยื่อดเยี้ยมโพยมอย่างพยับเมฆ มีพรรณเบียวขาวดำแดง ดูดิเรกดึงรายรัตน์มณีแแนวนาไครซ์ชน ครั้นแสงพระสุริยะส่องระดมก็ดูเด่นดึงดวงดาววาว แวดวงวน ฯ ที่เวងวุ่ง วิจิตรจำรัสจารุญรุ่งเป็นสีรุ้งพุ่งพันเพียงคั่นนำพรพันนาภากาศ บ้าง ก็เกิดก่อ ก้อนประหลาดศิลลากายและเฉือน ฯ ที่งอกงามเป็นแห่งงามก็ชั่มชูงอ่อนผา ที่ ผุดเพินเป็นแผ่นพูดะเพิงพัก บางแหล่งเหด่าก็เหียนหักหินเป็นรอยร้าว ran ระคายควรจะ พิศวง ด้วยชาตุอุทกที่ตกลงเป็นหยาดหยัด หยดหย้อยเย็นเป็นเน็นหนาในห้องถ้ำที่สกิด ไกรสรราชสถาน บังเกิดแก้วแก่ประกายจะประกอบกัน ตลอดโถ่โปรดไปร่วงปล่องเป็นช่อง ชั้นช่องอวิเชียรฉายโฉดซัชวาลสว่างตา”

1.7 ใช้คำพูดណาก่อนให้เกิดความสงสารและเกียดแค้นเชิงชั้ง ตอนพระเวสสันดรประทานสองกุมารให้แก่ชูชาแล้ว ชูชาทรงเข้ามาดูลาภกระทำกรุณต่อพระพักตร์พระเวสสันดร พระชาลีทูล้อនวอนพระเวสสันดรว่าขอให้พระนางมารีกลับมาก่อน แต่ชูชาใจร้ายไม่ยอมฟัง กลับตีกระหน่ำหนักขึ้น ดังคำประพันธ์ดังนี้

“ว่าข้าเต็นเรศรสมเด็จพระบิดาเจ้าข้าเอ่ย กระไร relay ไม่ปرانี ว่าพระแม่มารี เป็นเพื่อนยาก เมื่อเข้าพระแม่เจ้าจะจากไปสู่บ้าน ก็พาลูกหงส่องรามฝากรัง ทรงพระกัน แสงสั้งแสนเทวaz ควรและหรือพระบีตุเรศมานีได้ ให้เส่าจัญไรตะแกมตีด่าไปต่อหน้า พระที่นั่ง ผู้ไม่กระไว้ดังอยู่ครบเครื่องว่าเสียแบบเหงบจะบรรลัยเจ้าประคุณของลูกเอ่ย ลูกนี้ยกมือขึ้นให้วัดแกยึงโกรธ ลูกร้องขอโทษ ตะแกยึงตีแต่ทุกทีทุกทีทุกผู้ไม่ เลือดเนื้อใน ลงหยดย้อย พระบิดาเจ้าเอ่ย โปรดทอดพระเนตรหลังลูกน้อย ๆ นั่งปาง สุดที่ลูกนั้นจะกิน จะทนพันกำลังแล้ว”

2. คุณลักษณะด้านให้ความรู้ด้านต่าง ๆ

มหาเวสสันดรชาดก นอกจากจะให้ความรู้ทางด้านภาษาแล้วยังให้คุณค่าทางด้านความรู้ต่าง ๆ อีกด้วย ความรู้ต่าง ๆ ที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดกนี้ นายนิพนธ์สุขสวัสดิ์ “ได้รวบรวมไว้ในหนังสือวรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา ดังนี้³³

ก. ความรู้เรื่องบ้านไทย เช่น

“เกลากลอนใส่ซีกครุฑะ มุงจะจากปูโรปรัง แลตະละโล่ลงดเห็นพ้าขัน หลังคากروبจากหลบ โง้งโคงกบดซีกรอบผ้าไม้กรอบครัวมองไก่ ไม่ข้างความแขขะเป็นรู สอดเสียงหนูแน่นขันขัด บ៉ันลงด็เดาหักห้อย กบหูย้อยแยกแครกคราก จุ่วจากจัดห่างๆ ผาหน้าต่างแต่งให้มิด ล่องหลวงมิดปักชีฟาก ตงรอตราកเครียดครารัด คอม่อขัดค้าขึ้งขัง”

ก. ความรู้เรื่องขนมไทย เช่น

“หังขنمเข็งเป็นก้อนกัด หังข้าวตอกถ่วงตัดและเด冈า สงคุพานิ เมาะ ชุกแทน ปีสตุรา กตปูเว หังขนมรำเร济 หังขนมเทียนทำหังทุกสี មชุบีณุพิกา เมาะ សกุชรอมธุก โยเซตุรา อีกหังขนมผิงหิงฟันทองเป็นเสบียงของค้างไว้ได้นาน ใส่ นาผงนาตาลเตมนาอ้อยเหลว สุกตาโย กระทำให้เร็วๆ ถ้วนแต่หลากฯ สตุตุ ภตุต หัง ข้าวตุข้าวตากแต่งให้ต่าง”

³³ นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ พิมเสน, 2525), หน้า 211–212.

ค. ความรู้เกี่ยวกับเครื่องยาไทย เช่น

“พื้นพืชตามชนบ้านประหลาดล้วนพิเศษสรรพโภสัตุกสีงามดำรา คือพิมเสน

สีเสียดกฤชณาหาดโอลด์ทะนง จันทนนามหาสั่คังมะเดื่อดินดีนาคราช โกฐกลัมพัก
เพชรสังฆาตขอนดอกคงกำยาน ราชานะมดหมู่กระวนว่านวิเศษ สหสคุณเทศชนทอง
เทพกาโมราชพฤกษ์กระเพราแดง พญาสัตบธรรมสมมูลแวงว่านน้ำ อเนกนักสุดที่จะคณนา”

ง. ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย เช่น

“เป็นกฎหมายไทยจะไว้วางตัว ครรัชจะทำข่มากมีความแมม ชายเห็นจะเขียน
ແย้มบริภากให้บาดจิต ครรัชจะบำรุงรูปด้วยติดตัน จะยัดหน้าหากมีน้ำสีน้ำราดี คำคนมัน
ก็จะเสียดสีชวนกันค่อนว่าแล่นต่างๆ จนชั้นแต่ไว้ผมเหม็นสาบจะเสยสาบใส่น้ำมันกันໄว้ให้
สะอาดก็สาระวอน จะทาเป็นห้อมเมื่อยามร้อนก็ค่อนว่า บำรุงรูปกริยาเที่ยวหาผัว ครรัช
จะเหลือบแลเห็นมันก็จะว่าสาระแนเล่นตาและเล่นตัว ครรัชจะเดินเฉยไม่เงยหน้ามันก็ว่า
นินทาว่าทำบ้านบึง”

ในหนังสือวรรณกรรมของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ของ น้อมนิจ
วงศ์สุธรรม กล่าวว่า ความรู้ต่างๆ ที่ปรากฏในครกัณฑ์นี้ ได้แก่ พระราชพิธีราชา
ภิเษก ซึ่งจะต้องมีการถวายมุราภิสิตราวี (น้ำดพระศีรษะ) ด้วยสังข์ 3 ประการ คือ³⁴
สังข์ทอง สังข์เงิน และสังข์บริสุทธิ์ และจะมีพราหมณ์ปูโรหิตอ่านอิควรเวทวิชณุมนต์
ถวายพระราชยัม ชาวนกงานก็จะประโคมให้รำทึก (กลองโลหะ) แต่ สังข์ ม้อง
กลอง ก็อกก้องไปทั่ว

ประเพณีการต้อนรับพระมหาชนทัติ์เสต์จากลับมายังพระนคร สองข้างทางที่
เสต์ผ่าน จะตกแต่งประดับประดาอย่างงามด้วย ช้าง ฉัตร ต้นกล้า รวมหงตัง^{๓๕}
หม้อน้ำหม้อดอกไม้นานาชนิด ตามทางเดินก็จะโปรดปรายของ 5 สีซึ่งจัดเป็นของบุชา
อย่างยิ่ง ได้แก่ ดอกหญ้าแพรอก ข้าวสารบริสุทธิ์ เม็ดพรมแผ็กกัด ดอกไม้และข้าว
ตอก ประชาชนทั้งหลายต่างก็พากันมาบูชาสองข้างทางโดยรับเสต์จิกันเนื่องแน่น บางคน
ก็เปลืองผ้าห่มทำเป็นชังชัยขันใบกเพื่อบุชาพระมหาชนทัติ์และพากันอยชัยถวายพระ

³⁴ น้อมนิจ วงศ์สุธรรม, เรื่องเดิม, หน้า 105.

3. คุณค่าทางค้านคำสอน กติธรรม คำสุภาษิต

เนื่องจากการแสดงให้เรื่องมหาเวสสันดรเป็นเรื่องชาดกในพุทธศาสนาแก่นของเรื่องคือการบำเพ็ญบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ พระมหาเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมีทรงบริจัค ช้างบั้งจัยนาคซึ่งเป็นช้างคู่บ้านคู่เมือง ทรงบริจัคทรัพย์สินเงิน ทอง ราชรถ บุตรธิดา และภรรยา ทานคือการให้ ย่อเป็นธรรมะกำจัดความตระหนนี มีพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะเมตตา กรุณา เป็นธรรมะสนับสนุนทาน ทานเป็นธรรมะที่กำจัดหรือเป็นธรรมที่สามารถถล廓ภัย (ความโลภ) ทำให้เกิดเสบียงลงอกจากทานแล้ว พระองค์ยังทรงบำเพ็ญพรด้วยขันติและวิริยะอย่างยิ่ง คุณธรรมดังกล่าวมีในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกที่เป็นคติสอนใจ เช่น ตอนที่ชูชากจะเดินทางไปขอสองกุมาที่เขาวงกู้ได้ให้โกรหแก่นางอมิตดา โอวาทนนี้ถือเป็นคติสอนใจใหญ่ ดังคำประพันธ์ว่า

“แม่จงอยู่กับเหย้าฝ่ายอยู่กับเรือน อย่าเที่ยวพุดคงเพื่อนให้เสียตัว ชาติเชื้อชายชั่วนั้นจะหายอกເອີນ ถ้ามันกรีดกรายเกรินเข้ามาเกี้ยวพาณ แม่อย่าได้สามานຍด้วยว่าຈາມນั้นจะตามถ้อยคำเข้ามาประสมประสาณ เกລືອກວ່າเหຍ້ມันສາරາດີແມ່ຈະอดສູ ค່ອຍກັນහນັກົມຕາອູຍ່ແຕ່ໃນຄູຫາ.....ອັນນັກເລັງເຈົ້າຫຸ້ນແຍບຄາຍມັນນີ້มากທີ່ຈະພຸດກົ້ວານແຕ່ແຕ່ຮາກຄລອດປລາຍ ทำເປັນປະປະປະປາຍເຂົ້າມາອີງ ເປັນທາງເລັ່ນທາງຈົງໄມ່ຢືນແນ້ມ ทำເປັນສົນທສນມເໜີນແນມນົມຕົວເຂົ້າໄປ ໄຄຣົມວິຊີ່ເຊີງຍາກົດຕາຍໃຈຫອງໄປດ້ວຍ ເຈັກຈະຮະຮົວຮົກກະທິກກະທວຍຮະຮົວຈົນສັນຕົວ”

สำหรับคำที่เป็นสุภาษิต เช่น ตอนเห็นนางพรหมณีรุ่มด้านางอมิตดาที่ทำน้ำดังคำประพันธ์ว่า

“ແມ່ຈະມາດ້ານດີອົງທຶນໂຄຮົງໃຫ້ເຂົ້າຮັງແຮກ ແມ່ຈະແບກຄວາມອາຍ ນີ້ແມ່ຈະໄໝ້ຂາຍໜ້າ ທີ່ຈະມາເປັນກະສົ່ວເສີຍພົງສົ່ວ ຈະມາຮັກເຫັກວ່າຜົມ ຈະມາຮັກຄຳກວ່າເວືອນ ຈະມາຮັກເດືອນຍິ່ງກວ່າຕະວັນ”

ตอนชูชากำพันก่อนจะไปขอสองกุมา ນີ້ຄວາມວ່າ

“ອັນນີ້ຄໍາໂປຣະທ່ານຍ່ອມວ່າ ວ່າຫ້າງ ຈະໄດ້ພຽວສອງເລ່ມງາມ ດ່ວນໄດ້ສາມພລາມ ມັກພລິກແພລັງ”

2. กากีค่ำกลอน

กากีค่ำกลอนเป็นผลงานของเจ้าพระยาพะระภะคลัง (หน) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้คิมลามาจากเรื่องกาตชาดกในจตุกนิบาตชาดกและกุณฑาลชาดกในอสิตินิบาตชาดก สำนวนภาษาคล้ายคลึงกับบทเรื่องกากี ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรแห่งกรุงอยุธยาอยู่มาก การดำเนินเรื่องก็ดำเนินตามเรื่องกาตชาดก แต่ในการกาตชาดกตอนสุดท้ายไม่มีการloyแพนงกากีที่แม่น้ำเมืองในเรื่องกากีค่ำกลอน

ในตอนเริ่มต้นผู้เขียนได้บอกที่มาและวัตถุประสงค์ของการแต่งเรื่องนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงนิสัยของหญิง หลายใจเป็นข้อเตือนใจชาย ดังคำประพันธ์ว่า

จักกล่าวอดีตนิทานแต่ปางก่อน

เมื่อครั้งองค์สมเด็จพระชินราช	ยังสัญจรแสวงหาโพธิญาณ
เสวยชาติเป็นสกุณาระยานก	จึงซักเรื่องชาดกมาบรรหาร
หวังแสดงแห่งจิตหญิงพาล	ให้ชายชาญรู้เชิงกษัตริ

คุณค่าของกากีค่ำกลอน

กากีค่ำกลอนให้คุณค่าทางด้านวรรณคดี ดังนี้

- คุณค่าทางด้านความงาม
- คุณค่าทางด้านคำสอน (ธรรมะ)
- คุณค่าทางด้านความงาม มีดังนี้

1.1 การเลือกใช้คำ มีการใช้คำที่ประณีต พิถีพิถัน ดังนี้

1.1.1 ใช้คำที่แสดงถึงความงาม ความน่ารัก น่าทะนุถนอม สำหรับ

ตัวนาง เช่น

ชื่อกากีศรีวิลาศดั่งดวงจันทร์

ฝ่ายองค์กากีศรีสมร

ฝ่ายองค์กากีศรีสวัสดิ์

โอลากากีศรีสุดาวัลย์

คำว่า ศรีวิลาศ, ศรีสมร, ศรีสวัสดิ์, และศรีสุดา ล้วนเป็นคำขยายคำ กากี ในความหมายว่า งาม ทั้งสิ้น³⁵

³⁵ ศูนย์เรียนรู้ วรรณกรรมเจ้าพระยาพะระภะคลัง (หน) (กรุงเทพฯ : ป. สमพันธ์นานาชาติ, 2524), หน้า 94.

1.1.2 การใช้คำหดหายคำเรียกชื่อสตรี เช่น

สุจิตรา, วนานาภู, วรจันทร์, นฤมล, กัลยา, ยุพาพาน, เยาวมาลัย
สมรสมอชีพ, ขวัญเมือง, สายสุดสาท, ยุพเรศ, อนงค์, การดา, สายสาท, บังอร,
นงราม, พงา, แสนนสุดสาท, นวล, พนิดา, วนิดา, ยุพเยาว์, มารศรี, เป็นต้น

1.2. เสียงเสนาะ มีดังนี้

1.2.1 สัมผัส คือเสียงคลื่นของกัน “ได้แก่ สัมผัสบังคับคือสัมผัส
นอกสัมผัสไม่บังคับคือสัมผัสใน อาจจะสัมผัสอักษร หรือ สรวง ก็ได้

ສົມຜ້ສອກຍົງຮັງເປັນສົມຜ້ສີໃນເຊົ່າ

ครั้นสร้างแสงสว่างโภคภัย อากาศเจริญแฉงในนาล่องหล้า

พระยาครุฑสั่งระบุในพระบรมราชโองการ กำหนดเล่นสกาในกรุงไทร

ในวรรคที่ 1 ได้แก่คำ สร่าง แสง กับ สุริย ในวรรคที่ 2 ได้แก่คำ แจ่ม กับ แจ้ง แหล่ง กับ หล้า ในวรรคที่ 3 ได้แก่ นุช กับ นาง ในวรรคที่ 4 ได้แก่คำ กรุง กับ ไกร

ສົມຜົສສະຮະເບີນສົມຜົສໃນ ເຊັ່ນ

พระสีัยเดชพระราหูนงดวิษองอาจ พระสีัยสวัสดิ์พระห่างเส้นเทา

พระเสียมนต์เพราภลօສุรา

สุจิตรารัจ្សพราກไปจากกัน

ในวรรคที่ 1 ได้แก่ นง กับ อง ในวรรคที่ 2 ได้แก่ มนต์ กับ กล ในวรรคที่ 4 ได้แก่ พรากร กับ จาก

1.2.2 ล้ำจังหวะ คือการใช้คำใช้เสียงให้มีความหมายหมายความแก่
อารมณ์แก่การเคลื่อนไหวของตัวละคร เช่น ตอนพระครุฑพานนางกากีเที่ยวชมแม่น้ำสี-
ทันดรดังคำประพันธ์ว่า

พระยาราชสุบธรรมก์ พลันดีน

ประคงชั้นเล้าโฉมโฉมสมร

พี่จะอ้มยพาพินน Jarvis

ไปชมขนสิงขรระบลู wen

ว่าพลาทางประคงยพเรศ

อั้มประเวศบินโดยพระเวชน

ราร่องให้อ่อนด้วยลมบัน

พ拉着ชัยชนกมลด้วຍກຈນາງ

1.2.3 การเล่นคำ โดยวิธีซ้ำคำและซ้ำความ ทำให้เกิดความไฟร้ายิ่ง

เสียหายของพัสดุเมื่อยกยาน	เสียหายเนตรนำชวนเสน่ห่า
เสียหายปูรงค์ซ่างเบื่องกระบวนการฯ	ให้นาสาสูบรสรัญจวนใจ
เสียหายโอมสูอ่อนคำให้กำหนดต	เสียหายกรรดกระหัวด้วยหัว
เสียหายเต้าเคล้าชืนอุราใน	เสียหายในน้ำใจทุกสิ่งอัน

1.3. ความໄປเราภินใจ ซึ่งเกิดจาก

1.3.1 กวีโทรหาร คือการใช้ชั้นเชิงในการแต่ง ให้มีรสมของถ้อยคำลึกซึ้ง ประทับใจ มุ่งเอาความรู้สึกทางด้านอารมณ์มากกว่าข้อเท็จจริง เช่น

1.3.1.1 การอุปมาอุปปัญญา คือการกล่าวเปรียบเทียบทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม เพื่อให้ความชัดเจนขึ้น ในเรื่องกาภิคากลอนมีการกล่าวคำอุปมาอุปปัญญาหลายแห่ง ดังนี้

ภาก็ได้สตับคดีสั่ง	ให้แคนคั่งคำราชนบั่กษา
ดังเพลิงพิษติดรุมอุรภา	ชลนาคลอเนตรละลุ่มลง
ข. พระยาครุฑ์ได้สตับมันขับอ้าง	จึงกระจ่างแจ้งข้อไม่กังขา
สลดจิตรคิดเสียดายสายสุดา	ดึงต้องจักรราบรรลัยลัญ
สะท้อนถอนหทัยอยู่ในอก	แสนวิตกตั้รอนสมรสมาน
ประดุจดึงจอมจกรรมชั่วนาน	เมื่อกรุงพากเลอบломสุจิตรา
ค. ครุฑพึงยังคงคั่งฤทธิ์แคน	ดึงหนึ่งแสนอัคนิรุทธม่าจุดฉี่
เสแสร้งสุนทรวาที	ว่าดูกรเสนีเสนาจะพิณ

๗๖๗

นอกจากนี้แล้วในเรื่องกาภิคากลอน ดังๆ มาเปรียบเทียบกับชีวิตตัวละครในเรื่องกาภินางกาภิ ดังคำประพันธ์ว่า

พระสะอันรัญจวนครวญคงนึง	ถึงเมื่อรามเคราะห์แรมสีดา
ยังได้ข่าวพักตร์มันลักษุช	ข้ามสมุทรไปนគของยักษชา
พระบริวงศ์กบกองคือนุชา	ได้โยธาพาณิชนทร์รับตาม
จองถนนยกพลพยุทธพ	ไปตั้งรับชิงชัยในสนาม
ล้างอสรแรลงกิงในสังคม	ได้นงรามคืนยังอยุธยา

ยังมีการนำชื่อตัวละครในวรรณคดีเรื่อง เช่นตอนที่พระเจ้าพรหมทัศนราษฎร์ ถึง

ปางพระไกรโอบอุ้มอนนิรุธ	ไปสมสุดสวัสดิ์สร้อยครืออุชา
แล้วพาพราจากจารึกภิรมย่า	ให้สองรานิรากรังกันกลางคืน
ยังมีนางศุภลักษณ์เที่ยววดหวง	ประสบองค์อนนิรุธรังสรรค์
แล้วพาไฟสมอุษาวิลาวัณย์	สองกระสันแสนสุขสภาพ
ปางพระสมุทรโมழช์นานาญุศิลป์	บำเรอพินทุมดิศรีสมร
แสงวิโยคโคกข้ามชั่ลีชร	ขึ้นอนคลื่นชัดให้ผลักกัน
อันแสนยากระมปานไม่พานพบ	ก็ยังสนบรวรสมกิริมย์ขวัญ
คืนสกาผ่านภพromoคัล	ถวัลราชสีบวงค์ประเวตี
ปางสุชนแรมรังมโนหเรศ	นางประเวศไกรลักษคิริศรี
กิตติตามมิได้คิดแก่ชีวิ	ข้ามันทีกรดยกลำบากกาย
ทั่งแสนเข้าบ้านคันน้อรัญเวศ	ทางทุ่รคไปได้เหมือนใจหาย
ถึงไกลลักษสมนองประคงกาย	แล้วพากายสู่อุดรบัญชา

- 1.3.1.2 มีการใช้สัญลักษณ์ในบทอัศจรรย์ เช่น
บันดาลวลาหกเทวบุตร	ก่อผงผุดตงทั่วทิศาคล
เพย์มพยับอันอ่องอนธการ	สะท้านฉึงเมรุราชสีบรินทร์
สัตตภัยที่บรรพตอกกี้ให้หวั่น	คงคลันเป็นระลอกกระฉอกสินธุ
ผุ่งมหาเมจชาในวาริน	ก์โดยดีนเล่นน้ำลำพองกาย
อันดอกรดวงสิมพล์ที่คุณกลัด	ครันผนซัดเชยแซ่บเย้มขยาย
ที่คุณบานก้านเกล็บขจจาย	รำพายกลีนรัตน์รัสเสาวคนธ์
แมลงภูทิพริบร่องนาເօชาบ	อาบละองต้องทั่วทุกชุมชน
สองสุขสองเกษมเปรเมสกนธ์	สองกมลสองสาวไม่คลาดคลื่น

- 1.3.1.3 มีการกล่าวเกินความเป็นจริง เช่น

- ก. ภาคีพึงคดีสนใจถ้อย
อนิจจาไว้ข้ากับบคนธรรพ์
 - บ. แต่พูนเทวะเนตรนองเป็นโโคหิต ไม่มีจิตจรรยาในนักชี
เข้าเรื่องฤทธิ์จนจิตเป็นสัตว์
เป็นน่าน้อยใจเพียงชีวะสัญ	คือเครื่องเล่นยั่นยั่นจำรวาจ
ก์สุดที่แท้จริงกรรมจึงจำเป็น	